

Złożenie pracy online:
2013-07-05 10:18:14
Kod pracy:
9871

Maria Popiela
(nr albumu: 20302*PS/LIC)

Praca licencjacka

**Stereotyp Roma w świadomości studentów Wyższej Szkoły
Biznesu -National Louis- University**

**Stereotype image of the Romany in Wyższa Szkoła Biznesu-
National Louis- University students' consciousness**

Wydział: Nauk Społecznych i Informatyki

Kierunek: Praca socjalna

Specjalność: doradca socjalny

Promotor: prof. dr hab. Zofia Kawczyńska-Butrym

*Składam serdeczne podziękowania
Pani prof. dr hab. Zofii Kawczyńskiej- Butrym
za poświęcony mi czas i nieocenioną pomoc
przy pisaniu niniejszej pracy licencjackiej*

Abstrakt

Praca dyplomowa skupia się na problematyce stereotypizacji w postrzeganiu romskiej mniejszości etnicznej zamieszkującej teren Rzeczypospolitej. Za główny cel pracy przyjęto analizę stereotypu Roma funkcjonującego w świadomości studentów Wyższej Szkoły Biznesu National Louis- Univeristy w Nowym Sączu. Wykorzystana w przeprowadzonych badaniach metoda ankietowa, oraz narzędzie w postaci kwestionariusza ankiety umożliwiły przedstawienie stereotypowego wizerunku Roma, jaki wyłonił się na podstawie odpowiedzi respondentów. Ankiety środowiskową wypełniło 100 studentów wszystkich kierunków studiów niestacjonarnych dostępnych na Wyższej Szkole Biznesu. Otrzymane wyniki ukazują romską mniejszość w bardzo niekorzystnym świetle. W świadomości studentów dominuje negatywny stereotyp Roma, który utożsamiany jest z samymi pejoratywnie zabarwionymi cechami takimi jak: nieuczciwość, lenistwo, niechlujstwo. Respondenci utrzymują wobec tej mniejszości duży dystans społeczny, który przejawia się w braku zgody wszystkich respondentów na nawiązywanie bliższych stosunków z przedstawicielami tej grupy etnicznej. Skrajnie negatywne zdanie ankietowanych o Romach i jawnie demonstrowana wobec nich niechęć, przy braku podstawowej wiedzy o nich oraz niewielkim odsetku osób znających osobiście Roma świadczy, że studenci nie tylko posługują się w swoich opiniach stereotypami, ale wykazują się postawą uprzedzoną.

Słowa kluczowe: stereotyp, Rom, mniejszość etniczna, kultura, dystans społeczny, ankieta

Abstract

The diploma thesis is devoted to the stereotype approach to the Romani ethnic minority settled on the territory of the Republic of Poland. The main objective of the work is to analyse the stereotype image of the Romany in the consciousness of students of Wyższa Szkoła Biznesu - National Louis University, based in Nowy Sącz. The opinion survey was conducted by questionnaire. The respondents' answers allowed for revealing the stereotype image of the Romany. The questionnaire was responded by 100 part-time students of all Wyższa Szkoła Biznesu departments. The survey results put the Romani minority in the bad light. In the students' consciousness, the Romany negative stereotype dominates, and a Romany is granted

with such pejorative features including dishonesty, laziness, and sloppiness. The respondents tend to keep the social distance towards the Romanies, and manifest the refuse to establish contacts with this ethnic group. The respondents indicate the extreme negative opinion about the Romanies, and, at the same time, demonstrate the lack of the basic knowledge about the Romanies. Only few respondents have ever been familiar with a Romany personally. Despite this, the respondents express negative opinion about the Romanies, and manifest the antipathy towards this minority. All the above proves the fact that the students not only believe in stereotypes, but are also prejudiced against the Romani ethnic group.

Keywords: stereotype, Romany, ethnic minority, culture, social distance, questionnaire

Spis treści

Wstęp	6
Rozdział 1- Nauka wobec historii Romów i ich etniczność	8
1.1. Rys historyczny i geneza Romów	8
1.2. Romowie jako mniejszość etniczna.....	11
1.3. Tradycyjna kultura romska.....	14
Rozdział II- Stereotyp Romów w oczach polskiego społeczeństwa	20
2.1. Pojęcie stereotypu.....	20
2.2. Stereotypy Romów	24
2.3. Stereotyp Roma w ogólnopolskich badaniach społecznych.....	28
Rozdział III- Metodologia badań własnych	34
3.1. Przedmiot i cel pracy	34
3.2. Problemy badawcze i hipotezy	35
3.3. Metoda i technika badań.....	36
3.4. Dobór próby	38
3.5. Teren badań	38
3.6. Charakterystyka badanej próby	39
Rozdział IV- Wyniki badań własnych	41
4.1. Wizerunek Roma w oczach studentów.....	41
4.2. Dystans społeczny względem Romów	48
4.3. Wiedza respondentów o Romach	51
4.4. Źródło stereotypu Roma.....	52
4.5. Weryfikacja hipotez badawczych.....	54
Zakończenie i wnioski	57
BIBLIOGRAFIA	59
Źródła internetowe:	61
Spis tabel i wykresów	63
Aneksy	64
Aneks 1 Wszystkie cechy Romów oceniane przez respondentów	64
Aneks 2 Kwestionariusz ankiety	66

Wstęp

Problematyka dotycząca stereotypizacji innych narodów jest niezwykle interesującym i bardzo istotnym tematem poruszonym w kwestiach społecznych. Zwłaszcza w dzisiejszych czasach, w których proces globalizacji sprawił, że wielokulturowe społeczeństwa są coraz bardziej powszechne. Intensywnie prowadzone w ostatnich latach badania opinii publicznej ukazują nam jak postrzegamy inne narody- te dalsze, ale również te całkiem nam bliskie.

Romowie zajmują szczególne miejsce w polskim społeczeństwie. Mimo iż są niejako wpisani w pejzaż etniczny Rzeczypospolitej Polskiej, gdyż są obecni na naszych terenach już od ponad 600 lat, nie żyją z nami, ale obok nas¹. Pomimo bliskości geograficznej są nam wyjątkowo obcy. Opinię na ich temat opieramy głównie na głęboko zakorzenionych w naszej kulturze stereotypach stanowiących drogę na skróty, prowadzącą jednak nie do ich poznania, ale odgradzania się murem od prawdy o nich samych.

Niniejsza praca poświęcona jest poznaniu stereotypu Roma funkcjonującego w świadomości studentów Wyższej Szkoły Biznesu National Louis- Univeristy w Nowym Sączu.

Przy pisaniu pracy korzystano z dorobku naukowego słynnych romologów takich jak: Jerzy Ficowski- nestor polskiej romologii, Lech Mróz -antropolog, etnograf- Adam Bartosz oraz etnolog pochodzenia romskiego- Andrzej Mirga, którzy podjęli trud poznania i opisanie tej mniejszości etnicznej. Dodatkowo w pracy wykorzystano raporty z komunikatów CBOS dotyczących postaw Polaków wobec Romów.

Praca składa się z 4 rozdziałów, wstępu oraz zakończenia. Rozdziały: pierwszy oraz drugi stanowią podłoże teoretyczne pracy. W pierwszym rozdziale została omówiona definicja mniejszości etnicznej, a także dane statystyczne dotyczące liczebności i rozmieszczenia Romów przebywających na terenie Rzeczypospolitej z uwzględnieniem oficjalnego ich podziału, oraz teorii dotyczących ich genezy oraz trasy migracji do Europy. Ponadto w rozdziale pierwszym opisane zostały główne cechy kultury romskiej takie jak: język, religia, tradycyjne zawody oraz kodeksy, które normalizują życie Romów.

W drugim rozdziale szczególną uwagę poświęcono na przedstawienie wizerunku Romów. Skupiono się głównie na ukazaniu problematyki stereotypu- definicji, cech, ujęć, funkcji oraz wyjaśnieniu zjawisk, które stanowią następstwo posługiwania się w swoich opiniach

¹ A. Mirga, L. Mróz, Cyganie, odmiennosc i nietolerancja, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, str.16

stereotypami. Dodatkowo przedstawiony został wizerunek Roma w świetle wyników ogólnopolskich badań społecznych prowadzonych w latach wcześniejszych.

W rozdziale trzecim, dotyczącym metodologii wykorzystanej w pracy, określono przedmiot i cel przeprowadzenia badań. Sformułowane zostały problemy badawcze oraz odpowiadające im hipotezy. Przedstawiono metodę ankietową oraz technikę kwestionariusza ankiety, którą wykorzystano do poznania stereotypu Roma w świadomości studentów. W tym rozdziale również ukazano sposób doboru próby, który był doбором losowym, teren badań oraz dokonano charakteryzacji badanej próby.

Rozdział czwarty stanowi analizę uzyskanych danych. Skupiono się na przedstawieniu wizerunku Roma, jaki wyłania się z odpowiedzi studentów. Za pomocą skali Bogardusa zmierzono dystans społeczny respondentów względem Romów. Zwrócono również uwagę na wiedzę, jaką ankietowani dysponują na temat romskiej mniejszości oraz źródła opinii na ich temat. Na końcu tego rozdziału dokonano weryfikacji sformułowanych wcześniej hipotez badawczych.

Do pracy dołączone zostały: bibliografia, spis tabel i wykresów oraz aneksy, w którym zamieszczono kwestionariusz ankiety, także dane obejmujące wszystkie cechy Romów oceniane przez respondentów.

Rozdział 1- Nauka wobec historii Romów i ich etniczność

1.1. Rys historyczny i geneza Romów

Poznanie prawdziwej etnogenezy ciemnoskórych wędrowców przybyłych do Europy w XIV wieku² przez wiele stuleci stanowiło przedmiot dociekań uczonych. Próby ustalenia prawdziwego rodowodu tego koczującego ludu utrudniał fakt nieposiadania przez Romów własnej, pisanej w swoim języku historii oraz utrzymywana stuleciami niepiśmienność³. Posiadając ograniczoną wiedzę, badacze na ogół opierali się na wypowiedziach samych zainteresowanych⁴.

Pierwsze teorie dotyczące pochodzenia Romów powstają już u schyłku Średniowiecza. Bogobojny czas w historii ludzkości, przesiąknięty duchem chrześcijańskim, w którym Pismo Święte było traktowane przez lud, jako wyznacznik postępowania i oceniania innych, sprawił, że genezy Romów zaczęto upatrywać w Biblii⁵. Tułaczkie życie, jakie prowadzili pierwsi romscy przybysze w Europie Środkowej i Zachodniej spowodowało, że zaczęto ich utożsamiać z potomkami starotestamentowego bratobójcy - Kaina. Natomiast permanentne wędrowniki stanowiły karę za ich występki⁶. Mit mówiący o „biblijnej” genealogii Romów nie poprzestał na Kainie, ale rozrósł się o kolejne postaci zaczerpnięte z Pisma Świętego. W postaci Chama-syna Noego, który szydził z ojca, zaczęto upatrywać protoplastę romskich wędrowców. W tym samym czasie znane również były opinie według, których utożsamiano Romów: z niewiernymi, którzy byli odpowiedzialni za pomordowanie dzieci betlejemskich; z tymi, którzy podpowiadali Judaszowi, by sprzedał Chrystusa oraz twierdzono, że gwoździe, którymi został ukrzyżowany Jezus zostały wykute przez nich⁷. Niezależnie, która teza, każda przedstawiała ich w niekorzystnym świetle, jako odbywających karę za winy przodków⁸.

Na micie wyjaśniającym „biblijne” pochodzenie Romów nie poprzestano. Powstawało mnóstwo hipotez mówiących o genezie nieznanych przybyszów. Wywodzono ich od

² J. Ficowski, op. cyt., str. 9

³ A. Mirga, L. Mróz, dz. cyt., str. 27

⁴ A. Bartosz, op. cyt., str. 19

⁵ L. Mróz, Z rodu Kaina, Etnografia Polska, t. XXXI, Warszawa, 1987,
http://www.cyfrowaetnografia.pl/Content/1190/Strony+od+EP_XXXI_z2-10_Mróz.pdf
(data odczyt:04.11. 2012)

⁶ Tamże

⁷ A. Mirga, L. Mróz, op. cyt., str. 75

⁸ L. Mróz, op. cyt., str. 196

Awarów, Celtów, Tatarów oraz egipskiej bogini Izydy. Natomiast ojczyzny szukano w Bułgarii, Dżungarii w Azji Środkowej, a nawet w zatopionej Atlantydzie⁹.

Spośród wielu legend dotyczących etnogenezy Romów najczęściej powtarzaną była wersja o ich egipskim pochodzeniu. XV wieczni Europejczycy uwierzyli na słowo pielgrzymującym pokutnikom, którzy przedstawiali się miejscowej ludności jako uciekinierzy z „Małego Egiptu”, który kojarzono wówczas z Egiptem afrykańskim¹⁰. W Średniowieczu „Małym Egiptem” nazywano również „kraj Gyppe”, czyli Epir znajdujący się na północnym zachodzie Grecji, oraz rejon położony w Azji Mniejszej – Izmir (obszar dawnej Nicomedii)¹¹. Tym samym opowieści Romów wskazujące na ten teren nie musiały być celowym kłamstwem. Wskazywać mogły jedynie na etapy ich wędrówki z ojczyzny¹².

Przez kolejne wieki Europa wierzyła, że hipoteza o egipskim pochodzeniu Romów jest prawdziwa. Dopiero pod koniec XVIII wieku ojczyzna ciemnoskórych przybyszów przestała być tajemnicą. Dzięki pracy językoznawców z Austro-Węgier¹³, którzy w oparciu o badania dialektów języka romani i zestawianiu ich z językami Hindusów, stwierdzili, że praojczyzną tajemniczych wędrowców są Indie¹⁴. Odkrycie to było wielkim przełomem w dociekaniach badaczy. Jednak wraz z nim pojawiły się kolejne wątpliwości i pytania, na które wciąż nie ma rzetelnych naukowych odpowiedzi. Dotyczą one:

- uściślenia regionu pochodzenia,
- określenia grupy społecznej, z której się wywodzą,
- czasu opuszczenia Indii
- oraz powodów, które wpłynęły na porzucenie ojczyzny.

Najprawdopodobniej korzenie Romów pochodzą z Pendżabu w północnych Indiach. Naukowcy, na podstawie analizy języka, sformułowali również tezę o wyjściu przodków

⁹ Tamże, str. 198 i n.

¹⁰ A. Caban, Romowie w Polsce-ponad 500 lat historii, [w] A. Caban, G. Kondrasiuk (red.), Romowie przewodnik. Historia i kultura, Radomskie Stowarzyszenie Romów Romano Waśt-Pomocna Dłoń, Radom 2009, str. 16

¹¹ L. Mróz, Geneza Cyganów i ich kultury, Wydawnictwo Fundacji „Historia pro Futuro”, Warszawa 1992, str. 108

¹² J. Ficowski, op. cyt., str. 12

¹³ Cyganie/Romowie w Polsce i w Europie: wybrane problemy historii i współczesności, Opracowania Tematyczne, Kancelaria Senatu, Warszawa 2011,

[.http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/5/plik/ot-603.pdf](http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/5/plik/ot-603.pdf) (data odczytu: 06.11.2012)

¹⁴ A. Mirga, L. Mróz, op. cyt., str. 84

romskich przybyszów znad Gangesu w VIII-IX wieku¹⁵ utożsamiając ich równocześnie z „pariasami”- ludźmi znajdującymi się na najniższym szczeblu hierarchii społecznej ludu indyjskiego¹⁶. Natomiast francuski lingwista, Marcel Courthiade, jest wyznawcą teorii mówiącej, iż Romowie są potomkami 50 tysięcy indyjskich mieszkańców wziętych w niewolę przez sułtana Mahmuda z Ghazni w 1018 roku¹⁷. Niemniej jednak, należy mieć na uwadze, że wszelkie twierdzenia dotyczące ich etnogenezy mają jedynie charakter hipotez i wciąż toczą się spory, co do ich autentyczności.

Kolejne badania lingwistów nad dialektami romskimi i zapożyczeniami leksykalnymi, które przejęli od innych narodów w czasie swojej wędrówki, zaowocowały przedstawieniem przez językoznawców trasy, jaką pokonali potomkowie indyjscy, aby dotrzeć do Europy. Droga ta wiodła poprzez Persję i Armenię, skąd pod naporem Seldżuków około IX wieku przenieśli się do Bizancjum¹⁸. W źródłach pochodzących z Cesarstwa Bizantyjskiego figurują pod nazwą Adsincani¹⁹. W XIV wieku pojawiają się pierwsze wzmianki o tajemniczych koczownikach, którzy pojawili się na południowo-wschodnich kresach Europy. Dokumenty z tego czasu notują obecność Romów na Krecie, Korfu i Peloponezie. Przybysze dłuższy okres czasu spędzili na Bałkanach i w Grecji, skąd poprzez Węgry i Wołoszczyznę (Rumunię) ruszyli do Europy Środkowej i Zachodniej²⁰. Początek XV wieku to lata, kiedy Romów możemy spotkać w różnych częściach Europy, co odnotowują kroniki oraz akta miast. Według dokumentów w: 1416 roku są obecni w Niemczech oraz w Czechach, w 1419 we Francji, w latach 1420-22 w Niderlandach. Na Wyspy Brytyjskie dostali się prawdopodobnie po 1500 roku, skąd przez Danię dotarli na Półwysep Skandynawski²¹. Na przełomie XIX i XX wieku rozprzestrzenili się praktycznie po całym świecie²².

W XV wieku Romowie znani są też w kraju nad Wisłą. Na 1401 rok datowany jest pierwszy dokument poświadczający ich obecność na terenie Rzeczypospolitej, w okolicach Krakowa²³. Niebawem pojawiają się w Sanoku i Lwowie. Są to jednak niewielkie grupy wędrowców. Sytuacja zmienia się w połowie XVI wieku, gdy masowo z Zachodu, z terenu

¹⁵ A. Mirga, L. Mróz, op. cyt., str. 36

¹⁶ L. Mróz, Z rodu Kaina, op. cyt., str. 208

¹⁷ A. Bartosz, op. cyt., str. 23

¹⁸ Tamże, str. 27

¹⁹ A. Mirga, L. Mróz, op. cyt., str. 44

²⁰ A. Bartosz, op. cyt., str. 29

²¹ Tamże, str. 30

²² A. Frase, *Dzieje Cyganów*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2001, str.174

²³ L. Mróz, *Dzieje Cyganów- Romów w Rzeczypospolitej XV-XVIII w.*, Wydawnictwo DiG i IEiAK UW, Warszawa 2000, str. 19

Niemiec uciekają przed prześladowaniami rzesze Romów. Kolejne nadejście potomków indyjskich następuje w latach sześćdziesiątych XIX wieku, kiedy to do Polski docierają z terenów Rumunii i Węgier Kalderasze i Lowarzy. Jesienią 1990 roku na tereny Rzeczypospolitej napływa trzecia i ostatnia fala romskich migrantów pochodzenia rumuńskiego²⁴.

Romowie, od czasów przybycia pierwszych ich przedstawicieli na tereny Polski w XV wieku, stanowią nieodłączny element naszego społeczeństwa, aż po dzień dzisiejszy.

1.2. Romowie jako mniejszość etniczna

Polska przed II wojną światową była państwem wielonarodowościowym, w którym członkowie mniejszości stanowili jedną trzecią ogółu obywateli. Zmiany nastąpiły po roku 1945. Zmiana granic, hitlerowska eksterminacja całych grup ludności oraz ruchy migracyjne spowodowały, że Polska stała się państwem niemal jednonarodowym²⁵. Obecnie, według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2011r. ludność deklarująca narodowość inną niż polska, stanowi 3,65% ogółu obywateli²⁶.

Do roku 1989 mniejszości narodowe były traktowane jak "tolerowane zło konieczne"²⁷. Zmiany nastąpiły w latach dziewięćdziesiątych, kiedy to uchwalony przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997r. najwyższy akt prawny- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zawiera artykuł poświęcony ochronie mniejszości²⁸. Artykuł 35 stanowi:

1. „Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury”.

²⁴ Cyganie/Romowie w Polsce i w Europie: wybrane problemy historii i współczesności, op. cyt., str. 10

²⁵ S. Łodziński, Przekroczyć własny cień. Prawne, instytucjonalne oraz społeczne aspekty polityki państwa polskiego wobec mniejszości narodowych w latach 1989-1998, [w] B. Berdychowska(red.), Mniejszości narodowe w Polsce. Praktyka po 1989 roku, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa1998, str.16

²⁶ Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_raport_z_wynikow_NSP2011.pdf, (data odczytu: 03.11.2012)

²⁷ Tamże

²⁸ Tamże, str. 34

2. „Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej”²⁹.

Definicję mniejszości etnicznej wprowadza „Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005r.”, według której „mniejszością etniczną jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie”³⁰.

Romowie obok Tatarów, Karaimów i Łemków są jedną z czterech prawnie uznawanych mniejszości etnicznych³¹. Jednak spośród polskich jak i europejskich mniejszości wyróżniają się szczególnie: życiem w diasporze, brakiem własnego terytorium etnicznego i nie roszczeniem sobie do niego praw oraz kształtowaniem tożsamości etnicznej najpóźniej w tradycji europejskiej³².

Szacunki dotyczące obecnej liczby Romów w Polsce są bardzo trudne. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy jest nieufność romskiej części społeczeństwa wobec przedstawicieli nieromskich władz. Opierając się na wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2011 roku romska społeczność liczy 16 tys.³³. Jednak bardziej wiarygodny od wyników GUS wydaje się raport sporządzony w oparciu o dane jednostek pomocy społecznej, według którego liczba Romów przebywających w Polsce

²⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997r. Nr 78, poz. 483 z późn. zmianami), <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>, (data odczytu: 03.11.2012)

³⁰ Art.2 ust. 4 Ustawy z dnia 6 stycznia 2005roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.(Dz. U. z dnia31 stycznia 2005r.), http://www.msw.gov.pl/portal/pl/178/2958/Ustawa_o_mniejszosciach_narodowych_i_etnicznych_oraz_o_jezyku_regionalnym.html, (data odczytu: 03.11.2012)

³¹ Tamże

³² A. Mirga, Romowie-proces kształtowania się podmiotowości politycznej, [w] P. Madajczyk (red.), Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych(1944-1989), Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa,1998, str. 110.

³³ Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/LUD_raport_z_wynikow_NSP2011.pdf, (data odczytu: 03.11.2012)

wynosi 20 750³⁴. Rozproszeni są na terenie całej Polski. Największe ich skupiska znajdują się w województwach: małopolskim(3500), dolnośląskim(2500), śląskim(2300), mazowieckim(1600) oraz podkarpackim(1500)³⁵.

Przebywający w Polsce Romowie nie stanowią jednej, zwartej grupy. Podzieleni są na cztery zasadnicze szczepy, które różnią się między sobą: dialektem języka romani, trybem życia, obyczajami oraz statusem społeczno-ekonomicznym³⁶. Wśród nich wyróżnić możemy:

- Romów Karpackich inaczej nazywanych jako Romowie Wyżynni lub Bergitka Roma. Przybyli w Karpaty w XV wieku. W przeciwieństwie do koczującego szczepu Polska Roma, ci od wieków prowadzą osiadły tryb życia. Różnią się znacznie od pozostałych statusem ekonomicznym, albowiem są najuboższym szczepem Romów. Z powodu nieznamości wielu zwyczajów, oraz nieprzestrzeganiu restrykcyjnie zasad romanipen są lekceważeni, a nawet traktowani z pogardą przez pozostałych Romów. Zamieszkują obecnie tereny województwa małopolskiego głównie Sądecczyznę, Spisz, Podhale aż po Orawę. Największe tradycyjne skupiska kilkudziesięciu rodzin znajdują się w Czarnej Górze, Szaflarach, Czarnym Dunajcu, Ostrowsku, Maszkowicach koło Łącka, Łososinie Górnej, Ochotnicy Górnej, Limanowej, Nowym Sączu raz Nowym Targu³⁷.
- Polska Roma, czyli Polscy Romowie Nizinni. Przybyli na ziemie polskie w XVI wieku uciekając z zachodniej Europy przez prześladowaniami. Świadectwem ich licznych wędrówek są słowa niemieckie zawarte w ich dialekcie. Wewnątrz grupy podzieleni są na większe grupy rodowe oraz mniejsze-rodzinne. Kulturowo i językowo bliscy są z Xaladyka Roma- Romami Rosyjskimi zamieszkującymi wschodnie tereny Polski od Suwałk do Kielc oraz Sasytka Roma- Romami Niemieckimi, których spotkać możemy na Pomorzu oraz na terenie dawnych Prus Wschodnich. Przedstawiciele szczepu Polska Roma obecni są na terenie całego kraju, oprócz tego w Niemczech, Szwecji, Holandii i na Litwie³⁸.

³⁴ Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce. Aneks nr 1-Liczebność i rozmieszczenie. Szacunkowe dane dotyczące liczebności i rozmieszczenia Romów w Polsce przygotowane przez urzędy wojewódzkie na podstawie informacji nadesłanych przez jednostki samorządu terytorialnego,

http://www.msw.gov.pl/porta1/pl/185/2982/Tresc_Programu.html, (data odczytu : 04.11.2012)

³⁵ Tamże

³⁶ J. Ficowski, Cyganie na polskich drogach, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1985, str.130

³⁷ A. Bartosz, op. cyt., str. 95

³⁸ Tamże, str. 96 i n.

- Kalderasze (Kelderari) i Lowarzy (Lovari) nazywani przez Polaków jako Ostryjacy (Austriacy). Jednocześnie przybyli do Polski w latach sześćdziesiątych XIX wieku z terenów Rumunii i Węgier. Stanowią romską elitę w Polsce i na świecie. Prowadzą bardzo wystawny tryb życia utrzymując się z handlu. Możemy ich spotkać w aglomeracjach miejskich³⁹.

W opozycji do bogatych Kalderaszy przybyłych w XIX wieku są przedstawiciele tego samego szczepu pochodzenia rumuńskiego, którzy przybyli do Polski jesienią 1990 roku. Nie znalazłszy wsparcia od innych Romów, żyją w skrajnym ubóstwie utrzymując się jedynie z żebractwa. Wzajemne stosunki między poszczególnymi szczepami nie są wolne od animozji. Każda z grup pragnie pokazać swoją wyższość nad inną wytykając błędy językowe danej kasty oraz wskazując na postępowanie niezgodne z kodeksem romskim⁴⁰.

1.3. Tradycyjna kultura romska

Kultura Romów, w publikacji Adama Bartosza, określona jest mianem „śmietnika kulturowego”⁴¹. Nazwa ta wbrew pozorom nie ma wydźwięku pejoratywnego, wręcz odwrotnie. Doskonale oddaje jej istotę, która stanowi istną mozaikę różnych elementów zaczerpniętych z kultur spotykanych na trasie ich wielowiekowej wędrówki, tym wyrazistszych, im dłużej na danym terenie przyszło nomadom przebywać.

Zgłębiając romskie dziedzictwo kulturowe rozpoznamy w nim wiele cech wspólnych z innymi kulturami. Jednak o wiele więcej zauważymy elementów odrębnych, które zdecydowanie wyróżniają ją na tle innych. Pomimo długoletniego współżycia z innymi narodami, które próbowały narzucić im ich rodowite obyczaje, udało się Romom zachować własną kulturę i autonomię.

Spośród wielu wyznaczników romskiej kultury, najbardziej charakterystyczny był prowadzony przez Romów nomadyczny tryb życia. Obecnie już nie spotkamy w Polsce kolorowych wozów przemierzających setki kilometrów, zajeżdżających jedynie na jakiś czas do danego miasta, a następnie podążających w dalszą wędrówkę. Koczownictwo bowiem stanowiło istotę ich życia. Jednak prześladowania, a następnie szereg ustaw zmuszających Romów do osiedlania się, które zostały wprowadzone przez wiele krajów europejskich, w

³⁹ Tamże, str. 100.

⁴⁰ Tamże

⁴¹ A. Bartosz, op. cyt., str. 212.

tym przez Polskę, pozbawiły ich koczowniczego trybu życia. Polityka państw wprowadzających przymusowe akcje osiedleńcze była w pewnym sensie zabójstwem romskiej tożsamości kulturowej, która stanowiła o ich odrębności⁴².

Pomimo iż nie udało im się uchronić jednej ze specyficznych cech romskiej kultury-koczowniczego trybu życia, zachowali sporo atrybutów identyfikujących ich, a zarazem stanowiących o ich odmienności jako mniejszości etnicznej. Jednym z nich jest ojczysty język romani⁴³. Romowie posługują się tymże językiem, którego rodowód pochodzi z języków indoaryjskich. Stanowi on doskonały przykład potwierdzający ich duże wewnętrzne zróżnicowanie, czego dowodem jest istnienie wielu dialektów, które utrudniają, a nawet uniemożliwiają swobodną komunikację pomiędzy członkami różnych plemion. Co więcej język romani przez dłuższy czas nie posiadał wspólnej, standardowej dla wszystkich odmian, formy pisemnej, dlatego też sami Romowie mieli problem z transkrypcją języka mówionego. Francuski lingwista Marcel Courthiade podjął się trudu wypracowania uniwersalnego zapisu języka romani. W 1990 roku pod Warszawą w czasie obrad IV Romskiego Kongresu przyjęty został projekt standaryzacji romani zwany „alfabetem warszawskim”⁴⁴. Od tego czasu, na coraz większą skalę, język Romów zaczyna być traktowany na równi z innymi językami świata.

Romów cechuje pragmatyczne podejście do praktyk religijnych. Ich stosunek do wiary doskonale ilustruje powszechnie znane powiedzenie: „W co wierzysz Cyganie? W co każesz Panie!”. Takie podejście wymusiły na nich lata prześladowań, dlatego aby ich uniknąć pod względem religii konformistycznie dostosowywali się do otoczenia, w którym przebywali, przejmując tym samym wyznanie, które było dominujące na danym obszarze. Tym samym w Polsce większość deklaruje przynależność do kościoła katolickiego. Dopełnieniem ich religijności są liczne zwyczaje o charakterze magicznym, w tym szeroko rozbudowany kult zmarłych oraz wiara w duchy⁴⁵.

Znaczące miejsce w kulturze romskiej zajmują tradycyjne zawody. Przekazywane z pokolenia na pokolenie rzemiosła, wykonywane niemal z mistrzowskim kunsztem, cieszyły się uznaniem wśród osiadłych mieszkańców wiosek⁴⁶.

Do jednej z najstarszych, charakterystycznych dla Romów profesji należy muzykanctwo. Tradycja romskiego muzykanctwa najbardziej rozpowszechniona była na Węgrzech,

⁴² L. Mróz, *Z rodu Kaina*, op. cyt., str. 206.

⁴³ A. Bartosz, op. cyt., str. 111-116.

⁴⁴ Tamże

⁴⁵ A. Mirga, L. Mróz, op. cyt., str. 215-220.

⁴⁶ J. Ficowski, op. cyt., str. 174-175.

Balkanach oraz w Polsce. Ulubionymi instrumentami były skrzypce, cymbały, kobzy i lutnie. Obecnie zostały zastąpione przez harfy, gitary i akordeon⁴⁷. Dzisiejsza muzyka tworzona przez Lowarów, Kełderaszy, przedstawicieli Polska Roma oraz Bergitka Roma to połączenie rosyjskich romansów, węgierskich czardaszy oraz popularnych rytmów bałkańskich. Prezentowana ona jest na coraz liczniejszych przeglądach muzyki mniejszości narodowych i festiwalach organizowanych przez samych Romów. Do najbardziej znanych należy organizowany od 1988 roku Romane Dyvesa- Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich w Gorzowie Wielkopolskim, a także Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Kultury Romów odbywający się co roku w Ciechocinku, którego inicjatorem jest znany szerokiej publiczności romski artysta-Don Wasyl⁴⁸.

Ginącym obecnie, ale równie znanym zajęciem Romów było kowalstwo. Przez stulecia trudnili się wyrobem siekier, noży, gwoździ, a także metalowych ozdób. Jednak rozwój przemysłu sprawił, że popyt na tego typu produkty zanikł.

Oprócz zawodu muzykanta i kowala, znane były zajęcia takie jak:

- handel końmi (obecnie został zamieniony na handel samochodami)
- kotlarstwo (zwłaszcza szczerzone ściśłą tajemnicą pobielanie miedzianych kotłów)
- niedźwiednictwo - oprowadzanie tresowanych niedźwiedzi
- szczurołapstwo- zaklinanie szczurów w celu opuszczenia domostw mieszkańców
- oraz wróżbiarstwo wykonywane do dziś przez romskie kobiety.

Współcześnie niewiele z zawodów, którymi trudnili się przez wieki Romowie, są wykonywane przez nich obecnie⁴⁹.

Ogół romskiej tradycji zawarty jest w kodeksie zwanym przez Romów- romanipen⁵⁰. Stanowi on najważniejszą zasadę normalizującą życie romskiej społeczności. Romanipen obowiązuje wyłącznie wewnątrz romskiej wspólnoty. Wyznacza granicę pomiędzy światem Romów i światem gadziów- nie- Romów. Zawiera normy moralno-etyczne, według których

⁴⁷ Tamże

⁴⁸ Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce. Aneks nr 6- Romowie w Polsce-opis sytuacji, http://www.msw.gov.pl/porta1/pl/185/2982/Tresc_Programu.html (data odczytu: 10.11.2012)

⁴⁹ J. Ficowski, op. cyt., str. 192.

⁵⁰ A. Bartosz, op. cyt., str. 170.

powinien żyć każdy szanujący swoją kulturę Rom. Jedynie postępowanie zgodne z nakazami zawartymi w etosie, pozwala członkowi danego szczepu nazywać się prawdziwym Romem⁵¹.

Romanipen obliguje społeczność romską między innymi do : manifestowania romskości jako wartości najwyższej, posługiwania się językiem romani w kontaktach z innymi Romami, solidarności z członkami innych plemion oraz przestrzegania uznanych obrzędów⁵².

Najbardziej znaczącym nakazem zawartym w romanipen jest przestrzeganie kodeksu mageripen- niepisanego zestawu norm, zachowań, których przekroczenie powoduje, że Rom staje się nieczysty, skalany. Skalanie- mageripen to inaczej brud moralny, który zostanie usunięty dopiero po odbyciu kary⁵³. Sędzią, który stoi na straży przestrzegania zasad kodeksu w grupie Polska Roma, jest Śero Rom. Natomiast urząd ten u Lowarów i Kalderaszy jest sprawowany przez starszyznę zwaną *Kris*⁵⁴.

Skalania dzielą się na dwie kategorie: wielkie skalania - bare mageripena oraz małe skalania- tykne mageripena⁵⁵. Spośród skalań wielkich za najgorsze są uważane: zabójstwo Roma przez innego Roma, okradanie członków wspólnoty oraz donoszenia na innych Romów do nieromskich przedstawicieli władz. Następstwem ich jest całkowite wydalenie ze społeczności romskiej. Do skalań wielkich, które nie mają tak rygorystycznych konsekwencji, zalicza się skalanie kobiece oraz mu pokrewne skalanie spódnicowe i trzewikowe. Nieczysty staje się Rom, gdy ma kontakt z dolnymi partiami ciała kobiety- od pasa w dół (wyjątek stanowi akt prokreacyjny) lub dotyka elementów ubrań, które bezpośrednio stykają się z kobiecym ciałem (spódnica, obuwie, bielizna). Kobiety w czasie miesiączkowania oraz w trakcie połogu są uważane za nieczyste. Niedozwolone jest w tym czasie dotykanie kobiety, ani dziecka oraz pomaganie przy porodzie. Na okres trzech tygodni kobieta zostaje odseparowana od reszty rodziny. Nie może dotykać naczyń kuchennych ani przygotowywać posiłków. Dziewczyny przed pierwszą menstruacją oraz kobiety po menopauzie nie kalają⁵⁶. Do skalania kobiecego może dojść również wtedy, gdy kobieta znajduje się powyżej męża. Dlatego mężczyźni tak starają się urządzać swoje domy, aby kobiety nie musiały wychodzić na piętro, tylko znajdowały się cały czas poniżej nich, na parterze. Wielkim skalaniem uznawanym przez członków Polska Roma jest spożywanie mięsa końskiego, które uważane jest za najczystsze⁵⁷.

⁵¹ Tamże

⁵² Tamże

⁵³ J. Ficowski, op. cyt., str. 164.

⁵⁴ A. Bartosz, op. cyt., str. 184.

⁵⁵ A. Mirga, L. Mróz, op. cyt., str. 141.

⁵⁶ J. Ficowski, op. cyt., str.158-163.

⁵⁷ A. Bartosz, op. cyt., str. 182.

Małe skalania nakładane są gdy: Rom zadaje się z prostytutkami, uwodzi żonę Roma, który odsiaduje wyrok w więzieniu oraz w czasie bójki między członkami plemienia używa narzędzi metalowych.

W kodeksie mageripen ujęta została również kwestia sposobów zarobkowania. Zabronione jest wykonywanie zawodów, które w zakresie obowiązków uwzględniają kontakt z brudem, zwłokami i ludźmi chorymi, gdyż grozi to skalaniem. Tym samym praca w charakterze lekarza, rzeźnika czy zamiatacza ulic jest dla Roma niedozwolona. Również zawód policjanta jest zakazany, ponieważ łączy się z możliwą zdradą społeczności⁵⁸.

Oprócz przestrzegania kodeksu mageripen, bardzo istotną normą, którą wyznacza kodeks romanipen, stanowi zasada bezwzględnego poszanowanie osób starszych- phuripen. Seniorzy bowiem są uznawani za światłych mistrzów, nauczycieli, którzy dzięki swojej mądrości nabytej w ciągu długich lat życia, stanowią autorytet dla młodych pokoleń. Nawet w czasie ich nieobecności, nie wolno mówić o nich źle, gdyż może stanowić to zarzut nieprzestrzegania zasad romanipen. Nie do zaakceptowania przez Romów jest również możliwość oddania osób starszych do domów spokojnej starości. Oprócz mądrości, którą dzielą się z młodymi osobnikami, przy braku spisanej historii, nieoceniona jest ich rola w przekazywaniu tradycji oraz upamiętnianiu doniosłych wydarzeń z przeszłości⁵⁹.

Powszechnym obyczajem, który również mieści się w ramach kodeksu romanipen, jest patyw, czyli gościnność, okazywanie szacunku gościom poprzez organizowanie wystawnych uczt. Wzajemne poważanie okazywane jest przez picie z jednego, wspólnego kieliszka. Zasada patyw przejawia się również, w tym, że nie pyta się przybyłego gościa, czy jest głodny, tylko stawia przed nim talerz z jedzeniem. Niekiedy manifestowanie swojej gościnności kończy się kłopotami finansowymi gospodarza, który gotów jest nawet zaciągnąć pożyczkę, aby tylko uczestnicy biesiady wychwalali wystawione przez niego przyjęcie⁶⁰.

Fundamentalną instytucję społeczną dla Romów stanowi rodzina, która łączy i spaja domowników. Charakteryzują ją wyjątkowo silne więzi łączące jej członków. Szczególnie uwidaczniają się, gdy chory Rom znajdzie się w szpitalu. Adam Bartosz przywołuje przypadek z lat sześćdziesiątych, gdy w jednym z krakowskich szpitali, już po wyznaczonym

⁵⁸ Tamże, str. 183.

⁵⁹ A. Mirga, L. Mróz, op. cyt., str. 128.

⁶⁰ Romowie- dyskryminowana mniejszość. Obrzędowość Romów,
<http://www.etnologia.pl/wspolny-worek/teksty/romowie-dyskryminowana-mniejszosc-II.php>
(data odczytu: 10.11.2012)

czasie odwiedzin, Romowie przystawiali do okna drabiny, aby być razem z cierpiącym członkiem rodziny i wspierać go rozmową⁶¹.

W dalszym ciągu podtrzymywany jest archaiczny, patriarchalny model rodziny, w którym wyraźnie rozgraniczone są pozycje mężczyzny i kobiety. To mężczyzna stanowi głowę rodu. Podejmuje on ważne decyzje (między innymi o zamążpójściu córki), zdobywa pieniądze, które przeznacza na przedmioty prestiżowe oraz organizuje wystawne uczyty w celu podtrzymania więzi między rodami. Jego funkcja ogranicza się do sfery kulturowo-społecznej. To na kobiecie, mimo iż jest podległa mężowi, spoczywa zadanie zarobienia pieniędzy, które są podstawą codziennej egzystencji⁶². Rola rodziny w kulturze rromskiej jest dużo większa, w porównaniu z innymi kulturami. Brak własnego państwa sprawia, że rodzinę traktuje się jako jego substytut. Stanowi niejako forteczę, która stoi na straży zachowania rromskiej odrębności kulturowej.

Przedstawione wyżej wyznaczniki rromskiej kultury stanowią jedynie niewielką część składającą się na jej całość. Jednak wystarczają, by ukazać, że to co szczególnie wyróżnia ją na tle innych to : silna wewnętrzna integracja oparta na tradycyjnych wartościach oraz niepodatność na procesy modernizacyjne, czego przejaw stanowią zachowane do dziś specyficzne rromskie obyczaje i obrzędy.

⁶¹ A. Bartosz, op. cyt., str. 192.

⁶² A. Mirga, L. Mróz, op. cyt., str. 131.

Rozdział II- Stereotyp Romów w oczach polskiego społeczeństwa

2.1. Pojęcie stereotypu

Aby móc w następnej części zaprezentować dwa przeciwstawne obrazy Romów funkcjonujące w naszym społeczeństwie i kulturze, należy zacząć od zdefiniowania pojęcia stereotypu. Poznanie jego cech, komponentów, ujęć oraz funkcji jest niezbędne, aby móc zrozumieć, jak ogromny ma on wpływ na nasze postrzeganie romskiej mniejszości oraz że posługiwanie się nimi często prowadzi do poważnych zjawisk społecznych, do których należą uprzedzenia i dyskryminacja.

Nazwa stereotyp wywodzi się z języka greckiego, w którym „stereo” oznacza stanowiący bryłę, stężały, twardy, a „typos” to odcisk, ślad⁶³. Pierwszym, który wprowadził ten termin do psychologii społecznej, był wybitny dziennikarz, Walter Lippmann, który w 1922 roku w swojej książce „Public Opinion”, określił stereotyp, jako „obrazy umysłowe w głowach jednostek”, którymi posługują się ludzie, aby opisać podobieństwo osób czy przedmiotów na podstawie ich wspólnych cech⁶⁴. Myśl tę rozwinął Gordon Allport, który twierdził, iż stereotypy nie stanowią jedynie obrazów, w głowach ludzi, ale zawierają również pozytywny lub negatywny afekt. Posługiwanie się stereotypami nazwał „prawem najmniejszego wysiłku”, tłumacząc iż, otaczający świat jest dla nas zbyt skomplikowany, dlatego, aby był przejrzystszy, korzystamy w jego poznawaniu z zastanych stereotypów⁶⁵. Według Elliota Aronsona słowo stereotyp oznacza „przypisywanie identycznych cech każdej osobie należącej do danej grupy, bez uwzględnienia istniejących w rzeczywistości różnic między członkami tej grupy”⁶⁶. Interesujące wyjaśnienie terminu przedstawia Todd D. Nelson, który stereotyp charakteryzuje jako: „funkcjonujący w świadomości społecznej, skrótowy, uproszczony i zabarwiony wartościująco obraz rzeczywistości odnoszący się do rzeczy, osób, instytucji.. Często jest on oparty na niepełnej lub fałszywej wiedzy o świecie, jednak utrwalony przez tradycję staje się odporny na zmiany i funkcjonuje jako szablon do odwzorowywania wiedzy

⁶³ T. Nelson, Psychologia uprzedzeń, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003, str. 25.

⁶⁴ E. Aronson, T. Wilson, R. Akert, Psychologia społeczna- serce i umysł, Zysk i S-ka, Poznań 1997, str. 543.

⁶⁵ Tamże, str. 544.

⁶⁶ E. Aronson, Człowiek istota społeczna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, str.282.

społecznej”⁶⁷. Piotr Sztompka zwraca uwagę, iż posługiwanie się stereotypami stanowi „patologiczny przejaw świadomości społecznej”⁶⁸

Na części składowe stereotypu składają się trzy komponenty:⁶⁹

1. komponent poznawczy - informacje poznawcze, postrzeganie, wyobrażenia oraz oczekiwania
2. komponent afektywny - emocje kojarzone z obiektem; aprobata lub awersja
3. komponent behawioralny (wolicjonistyczny) - przeszłe zachowania wobec obiektu, a także przypuszczenia, co człowiek mógłby zrobić lub co by zrobił, w danej sytuacji

Według Chlewińskiego za podstawowe cechy stereotypu uznać należy:⁷⁰

- poznawczy charakter stereotypu - przekonania, opinie i wyobrażenia o innych ludziach
- silne zabarwienie emocjonalne – pomimo, iż stereotyp stanowi komponent poznawczy, poprzez skojarzenia nabiera emocjonalnego charakteru
- generalizacja - uogólnienie, przekonanie o bezwyjątkowym podobieństwie wszystkich członków danej grupy
- trwałość - łatwo się kodyfikują i są odporne na zmiany pod wpływem informacji z nimi niezgodnej
- spójność - stereotypy mają tendencje do łączenia się ze sobą tworząc zwarty system sądów o charakterze poznawczym z sędami o charakterze oceniającym
- społeczny charakter - stereotypy odnoszą się do grup, tworzą i utrzymują się w grupie
- werbalny charakter - stereotypy przekazywane są za pośrednictwem języka

⁶⁷ T. Nelson, op. cyt., str. 25-28.

⁶⁸ P. Sztompka, Socjologia, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007, str. 300.

⁶⁹ C. N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone, Stereotypy i uprzedzenia. Najnowsze ujęcie, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1999, str. 40-41.

⁷⁰ Z. Chlewiński, Stereotypy, struktura, funkcje, geneza. Analiza interdyscyplinarna, [w] Z. Chlewiński, I. Kurcz (red.), Stereotypy i uprzedzenia, Instytut Psychologii PAN, Warszawa 1992, str. 11-12.

- subiektywna pewność - stereotypy są wygłaszane z przekonaniem o ich słuszności

W literaturze przedmiotu wyróżnione zostały trzy główne nurty badań nad stereotypami: nurt społeczno-kulturowy, nurt psychodynamiczny oraz nurt poznawczy. Najstarszym z nich jest kierunek społeczno-kulturowy, który utrzymuje, iż kultura wyznacza normy i stereotypy, które nabywane są w procesie socjalizacji. Nurt psychodynamiczny za źródło stereotypów przyjmuje nieuświadomione popędy. Natomiast podejście poznawcze podkreśla, iż przyczynę posługiwania się stereotypami stanowią ograniczone możliwości ludzkiego umysłu, który poprzez korzystanie z uproszczeń, pozwala jednostce na łatwiejsze pojmowania otaczającej rzeczywistości⁷¹.

Aby móc w pełni zrozumieć proces stereotypizacji należy zauważyć, iż stereotypy są ujmowane w dwóch wzajemnie uzupełniających się perspektywach. Podejście indywidualne (ujęcie społeczno- poznawcze) utrzymuje iż stereotypy funkcjonują jako obrazy umysłowe w głowach jednostek. Natomiast w podejściu zbiorowym(ujęcie kulturowe) zwraca się uwagę, że stereotypy stanowią nieodłączną część struktury społecznej, wspólną dla wszystkich ludzi należących do tej samej kultury. Gdyby istniało jedynie indywidualne spojrzenie na stereotyp, termin dyskryminacja byłby nam nieznany. Jednak w społeczeństwach funkcjonują stereotypy, które są uznawane przez rzesze ludzi, dlatego ich znaczenie jest bardzo niebezpieczne, gdyż dotyka całych grup społecznych⁷².

W podejściu indywidualnym podstawowym założeniem jest to, że z biegiem czasu u ludzi wytwarzają się przekonania na temat cech ważnych grup społecznych w ich otoczeniu, a nabyta wiedza oddziałuje na ich reakcje na napotkanych przedstawicieli tych grup. Tym samym stereotypy powstają w miarę, jak dana osoba gromadzi spostrzeżenia dotyczące jej otoczenia. Zauważone informacje o grupach społecznych są interpretowane, kodowane w pamięci, a następnie wykorzystywane w kierowaniu reakcjami. W tym ujęciu można wyróżnić trzy podejścia do sposobu reprezentacji informacji na temat grup społecznych w pamięci: schematy grupowe, prototypy grupowe oraz egzemplarze. Schematy grupowe to „zbiory przekonań na temat cech charakteryzujących daną grupę”⁷³. W sytuacjach niezrozumiałych jednostka interpretuje je ze schematami, co pozwala na podjęcie decyzji o zachowaniu, które jednak nie zawsze jest właściwe. Prototypy grupowe są reprezentacjami umysłowymi, powstałymi ze zbioru skojarzeń pomiędzy etykietami grup, a cechami, które

⁷¹ Z. Bokszański, Stereotypy a kultura, Wydawnictwo Funna, Wrocław 2001, str. 30.

⁷² C. N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone, op. cyt., str. 13-14.

⁷³ Tamże, str. 17.

rzekomo charakteryzują daną grupę. Egzemplarze natomiast stanowią wyobrażenie konkretnych jednostek uosabiających dane grupy⁷⁴. W ujęciu indywidualnym podkreśla się, iż stereotypy nabywane są jedynie poprzez bezpośrednie kontakty z innymi.

W podejściu kulturowym stereotypy stanowią jeden z aspektów zbiorowej wiedzy rozpowszechnionej i podzielanej przez członków danej kultury. Perspektywa przejmowania stereotypów jest znacznie szersza, gdyż uwzględnia, iż w procesie socjalizacji jednostka uczy się stereotypów. Zwraca się uwagę na ogromną rolę: rodziców, nauczycieli, rówieśników oraz środków masowego przekazu, które pełnią funkcję przekaźników stereotypów. Silny nacisk kładzie się na język, który stanowi najważniejszy środek ich definiowania, komunikowania oraz oceny. Jedną z jego podstawowych funkcji jest właśnie przechowywanie i przekazywanie wspólnych kulturowo stereotypów z pokolenia na pokolenie. O jego ogromnym znaczeniu świadczy również fakt, iż to poprzez język odbywają się wszelkie ich modyfikacje, których celem jest ocieplenie wizerunku grup, które w danej kulturze do tej pory były ukazywane w negatywnym świetle⁷⁵.

Analizując problematykę stereotypu, warto zwrócić uwagę na zadania, jakie spełnia on w społeczeństwie. Jedną z najważniejszych funkcji, jaką przypisuje się stereotypom jest ich rola w usprawiedliwianiu działań ludzkich. Posługując się stereotypami rozgrzeszamy zachowania dyskryminujące oraz racjonalizujemy własne postępowanie, zachowanie grupy, do której należymy oraz system społeczny. Adam Schaff wyróżnia dodatkowo cztery pragmatyczne, odnoszące się do ludzkiego działania, funkcje stereotypów: integracyjną, obronną, tworzenia ideologii i polityczną⁷⁶. Funkcja integracyjna oparta jest na podziale na „swoich” i „obcych”. Wyodrębnienie grup obcych scala i pogłębia zwartość grupy swoich. Obronna rola stereotypu ma miejsce w sytuacjach konfliktowych, gdy poglądy ludzi pozostają w sprzeczności z rzeczywistością. Wtedy bowiem umysł broni się blokując informację z zewnątrz, które są niezgodne z jego poglądami i posługuje się treściami stereotypowymi. Funkcja tworzenia ideologii objawia się w ochronie własnej ideologii poprzez posługiwanie się stereotypami, które deprecjonują racje innej doktryny. Niezbędne jest zastosowanie stereotypów w formie propagandy w walce o poparcie danej partii, stąd funkcja polityczna stereotypu. Autor zaznacza, że funkcje te warunkują się wzajemnie, a ich konsekwencją jest „zaciemnianie rzeczywistości społecznej”⁷⁷.

⁷⁴ N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone, op. cyt., str. 18-19.

⁷⁵ Tamże, str. 161-162.

⁷⁶ A. Schaff, Stereotypy a działanie ludzkie, Książka i Wiedza, Warszawa 1981, str. 124-130.

⁷⁷ Tamże, str. 102.

Omawiając tematykę stereotypów należy zdefiniować również pojęcie uprzedzenia, które jak twierdzą badacze jest pozytywnie związane ze stereotypami. Uprzedzenie jest określane jako: „wroga bądź negatywna postawa dotycząca wyróżniającej się grupy ludzi, oparta wyłącznie na ich przynależności do tej grupy”⁷⁸.

Uprzedzenie tak samo jak stereotyp składa się z trzech komponentów: afektywnego lub emocjonalnego (typ emocji związany z postawą oraz nasycenie postawy), poznawczego (przyjmuje często formę stereotypu) oraz behawioralnego (formy zachowania). Jednak w odróżnieniu od stereotypu, w którym za najważniejszy uważa się komponent poznawczy, w uprzedzeniu za dominujący przyjmuje się aspekt afektywny⁷⁹. Postawa ta stanowi niejako przykre następstwo posługiwania się w swoich opiniach stereotypami. Liczne badania pokazują, iż często, lecz nie jest to regułą, stereotypy stanowią poznawczą podstawę uprzedzeń⁸⁰. Jednakże niektórzy badacze utrzymują iż, stereotypy stanowią skutek uprzedzeń i dyskryminacji. Szczególnie silny związek między oba pojęciami występuje, gdy stereotyp kulturowy jest negatywny. Wówczas bowiem zauważalna jest prosta zależność łącząca oba problemy.

Najbardziej niebezpieczną konsekwencją, wynikającą z połączenia zniekształconych przez stereotypizację opinii z negatywnymi reakcjami emocjonalnymi- uprzedzeniami, stanowi dyskryminacja, czyli „nieusprawiedliwione krzywdzące działanie skierowane przeciwko członkowi danej grupy, wyłącznie dlatego, że do niej należy”⁸¹.

Dyskryminacja stanowi problem wieloaspektowy, gdyż przybiera różnorodne formy. Najczęściej zjawisko to dotyka osoby wyróżnione ze względu na: cechy biologiczne (płeć, wiek, kolor skóry, wygląd), pochodzenie etniczne bądź narodowe, orientację seksualną, niepełnosprawność, wyznanie, poglądy polityczne czy pozycję społeczną⁸². Mimo iż zachowania dyskryminujące są silnie piętnowane, wciąż zjawisko to stanowi duży problem.

2.2. Stereotypy Romów

Według Fishmana „Nie istnieją całkowicie niewerbalne stereotypy społeczne”⁸³. Jego zdaniem proces nabywania, utrzymywania oraz przechowywania stereotypów jest możliwy

⁷⁸ E. Aronson, T. Wilson, R. Akert, op. cyt., str. 543.

⁷⁹ Tamże, str. 542.

⁸⁰ N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone, op. cyt., str. 241.

⁸¹ E. Aronson, T. Wilson, R. Akert, op. cyt., str. 546.

⁸² A. Winiarska, W. Klaus, *Dyskryminacja i nierówne traktowanie jako zjawisko społeczno-kulturowe*, STUDIA BAS, 2011, nr 2(26), str. 10, http://www.bezuprzedzen.org/doc/BAS_26.pdf (data odczytu: 26.11.2012)

⁸³ N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone, op. cyt., str. 20

tylko i wyłącznie przy udziale języka. Stanowi on zatem najczystszy i najsilniejszy na poziomie zbiorowości oraz powszechnego konsensusu system pamięci o stereotypowych przekonaniach⁸⁴. Trudno się nie zgodzić z amerykańskim lingwistą, analizując stereotypowe wizerunki Romów. Wyobrażenia i opinie na ich temat przetrwały tysiące lat aż do dnia dzisiejszego, dlatego, że ich obrazy były obecne i przekazywane w rozmowach ludzi, których napotykali na swej drodze. Ponadto niebagatelną rolę w utrwaleniu ich stereotypowych wyobrażeń odegrały opisy uwiecznione na kartach kronik, w słownikach oraz w literaturze.

Współcześnie funkcjonujące stereotypy na temat Romów opierają się na swoistej dychotomii. Z jednej strony przedstawia się Cygana w bardzo niekorzystnym świetle nadając mu etykiety: złodzieja, lenia, brudasa, oszusta czy nawet porywacza dzieci⁸⁵. Jednocześnie w polskiej kulturze obecny jest pozytywny obraz Roma, który ukazywany jest jako malownicza, nostalgiczna postać, którą podziwia się za wolny, nieskrępowany surowymi zasadami konwenansów styl życia⁸⁶. Ta podwójna natura stereotypu Cygana znajduje swoje odbicie na płaszczyźnie języka, gdzie występują obok siebie wyrazy o tej samej etymologii, jednak poprzez odwołania do różnych wizerunków Cygana, są całkowicie odmienne znaczeniowo⁸⁷. Znane powszechnie wyrażenie o pejoratywnym znaczeniu *cyganić* stanowi synonim oszukiwania, stąd odwołanie do stereotypowego wyobrażenia Cygana- oszusta. Natomiast termin *cyganeria* używany wobec świata artystycznego, który podkreśla nonkonformizm twórców odwołuje się do drugiego stereotypu Cygana- niebieskiego ptaka, któremu muzyka i taniec wystarcza by czuć się szczęśliwym⁸⁸.

„Jak Cygan biedny to wiadomo, że nie pracuje, bo jest leniwy. A jak Cygan jest bogaty to wiadomo, że złodziej, bo inaczej nikt majątku nie zdobędzie”⁸⁹. Ta opinia trafnie ilustruje rozpowszechniony w polskim społeczeństwie negatywny, stereotypowy obraz Cyganów. Pejoratywny wizerunek zrodził się już w czasach Średniowiecza, niedługo po ich przybyciu do Europy. Przedstawiający się jako potomkowie bratobójcy Kaina, zostali przez miejscową ludność przypisani do występnego ludu, w którego naturze leży popełnianie przestępstw. Najdawniejsze opisy Cyganów zawarte w XV wiecznych kronikach prezentują tajemniczych

⁸⁴ Tamże, str.21.

⁸⁵ L. Stomma, Wstęp, op. cyt., str. 7.

⁸⁶ A. Mirga, L. Mróz, op. cyt., str. 19.

⁸⁷ T. Ostrowski, „Podwójna natura stereotypu Cygana i jej przejawy we współczesnej kulturze i życiu społecznym”, *Barbarzyńca*, 1999, nr 4-5, http://yon.menel.com/files/artykuly/Ostrowski_Tomasz_PODWoJNA_NATURA_STEREOTYPU_CYGANA_I_JEJ_PRZEJAWY.pdf (data odczytu: 27.11.2012)

⁸⁸ A. Bartosz, op. cyt., str. 138.

⁸⁹ M. G. Gerlich, Stereotyp Cygana w Polsce, [w] A. Makowska-Cieleń (red.), *Sytuacja społeczno-prawna Romów w Środkowo-Wschodniej Europie, Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej im. Stefana Batorego*, Gorzów Wielkopolski 1996, str. 13.

wędrowców jako zdziczałych, brudnych nędzarzy⁹⁰. Również w polskim piśmiennictwie znajdziemy ten sam negatywny obraz Cyganów. Marcin Bielski w swojej „Kronice” wydanej w 1564 roku zamieszcza obszerną charakterystykę cygańskich przybyszów przedstawiając ich jako: „lud próżnujący, chytry, tajemny, plugawy, dziki czarny[...] mowę sobie zmyślili ku kradzieży godną[...] ci łotrowie wiele dobrych ludzi zamordowali potajemnie, łupiąc i wydzierając ludzkie prace”⁹¹. Ten niepochlebny portret szczególnie mocno utrwalił się w świadomości społeczeństwa oraz w kulturze ludowej.

We wszystkich słownikach języka polskiego, zaczynając od słownika polszczyzny wydanej w XVI wieku, znajdziemy opisy określające Cygana jako złodzieja, krętacza, oszusta. Termin ten występuje również jako nazwa gry karcianej, która polega na okłamywaniu przeciwników⁹². Negatywny stereotyp Cygana kształtowany od zamierzchłych czasów znalazł również swe odbicie w polskich przysłowia. Powszechnie znane są powiedzenia: „odarty jak Cygan”, „śmierdzi jak Cygan dziegiem”, „Cygany dobre wszędzie, co położysz to nie będzie oraz wiele innych”⁹³.

Zapoczątkowane w Średniowieczu opisy Cyganów, ukazujące ich jako tajemniczą, mroczną, trudniącą się kradzieżą społeczność, obecne są do dnia dzisiejszego. O trwałości negatywnego stereotypu świadczą raporty z badań opinii społecznej, z których wynika, iż w dalszym ciągu istnieje błędne przekonanie iż popełnianie przestępstw leży w naturze Romów (aż 42% respondentów stwierdziło, że Romowie są z natury źli)⁹⁴.

W naszej kulturze, obok utrwalonego negatywnego stereotypu funkcjonuje jednocześnie drugi pozytywny obraz Romów, którzy uważani są za grupę rozśpiewanych wędrowców, dla których najwyższą wartością stanowi wolność. Ten romantyczny portret Cyganów zrodził się w epoce romantyzmu w XIX wieku. W tym czasie bowiem władze krajów europejskich robiły wszystko, by zmusić romskich przybyszy do porzucenia koczowniczego trybu życia. Jednak dla artystów ich wizja swobodnego, nieskrępowanego konwenansami życia, stała się inspiracją. Opublikowany wówczas poemat Puszkina „Cyganie”, w którym wychwalał autor cygański sposób pojmowania świata, zyskał sobie ogromne grono czytelników, stając się tym samym znanym w całej Europie⁹⁵. Na przełomie XIX i XX wieku nostalgiczny wizerunek

⁹⁰ L. Mróz, *Geneza Cyganów i ich kultury*, op. cyt., str. 130.

⁹¹ M. Bielski, *Kronika*, [w] A. Bartosz, *Nie bój się Cygana*, op. cyt., str. 39-40.

⁹² R. Dźwigoł, *Stereotyp Cygana w języku polskim*, [w] P. Borek (red.), *Romowie w Polsce i Europie*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Kraków 2007, str. 11

⁹³ L. Stomma, *Wstęp*, op. cyt., str. 8.

⁹⁴ *Postawy wobec Romów w Polsce, Czechach, Węgrzech i Słowacji*. Komunikat z badań CBOS 2008 http://www.bezuprzedzen.org/doc/postawy_wobec_Romow_2008_CBOS.pdf, (data odczytu: 27.11.2012)

⁹⁵ A. Bartosz, op. cyt., str. 140

Cyganów staje się symbolem dla ówczesnych środowisk twórczych. Francuskie określenie Cyganów- „Bohemiens”, zostaje zapożyczone przez pisarzy, którzy tworzący przez siebie nurt nazwali bohemą artystyczną⁹⁶. Artyści zafascynowani wyidealizowanym obrazem Cyganów, w swojej twórczości manifestowali przeciwko rygorom społecznym, skostniałym zasadom, które pozbawiały jednostkę indywidualności, stawiając tym samym na piedestale wolność, jako najistotniejszą wartość. Zachwyty cygańskością objawiał się również w ich ubiorze, który nasycony różnobarwnymi kolorami odwoływał się do tradycyjnych strojów Cyganów⁹⁷.

Romantyczny stereotyp Cygana ukazujący go jako szczęśliwego, kolorowego muzykanta znalazł swe odbicie również w utworach muzycznych. Znaną szerokiej publiczności takie piosenki jak: „Jadą wozy kolorowe”, „Graj piękny Cyganie” czy „Z Cyganami w świat”, których słowa wyrażają uznanie wobec cygańskiego życia.

Współcześnie środki masowego przekazu odpowiedzialne są za przekazywanie ambiwalentnego wizerunku Romów. Etnolog Adam Bartosz zauważa, iż w prasie obecne są trzy stereotypowe portrety romskiej mniejszości: portret demoniczny, operetkowy i przestępczy⁹⁸. Demoniczny obraz Romów pojawia się na łamach gazet bardzo rzadko. Znacznie częściej ukazywany jest wizerunek przestępczy i operetkowy. Opisy kradzieży, włamań, rozbojów, za które obwinia się nie pojedyncze osoby, lecz całą społeczność Romów, podtrzymują stereotyp Cygana- przestępcy. Natomiast operetkowy wizerunek kontynuowany jest poprzez rzewne relacje z organizowanych corocznie festiwalów kultury romskiej⁹⁹.

Popularyzowany obecnie pozytywny stereotyp uważany jest za czynnik, który może być bardzo pomocny w zmianie negatywnych postaw wobec Romów. Zaangażowanie telewizji publicznej, która rokrocznie transmituje organizowany w Ciechocinku Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Kultury Romów ma na celu uwydatnienie ich zalet, a także propagowanie niezwykle bogatej, a mało znanej romskiej kultury. Lansowany od lat siedemdziesiątych XX wieku termin Rom, zastępujący tym samym nazwę Cygan, która ze względu na swoje pejoratywne konotacje językowe jest niepoprawna politycznie, niewiele zmienił¹⁰⁰. Pomimo przekształcenia obraźliwie kojarzącej się nazwy Cyganów na miano Romów, ich wizerunek

⁹⁶ A. Mirga, L. Mróz, op. cyt., str. 282.

⁹⁷ M. Zambrzycka, „Stereotypowe wizerunki Cyganów-Romów w kulturze i języku polskim”, *Kultura i Historia*, 2011, nr 22, <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/4211>, (data odczytu: 27.11.2012)

⁹⁸ A. Bartosz, *Gazetowy wizerunek Roma*, [w] B. Weigl, M. Formanowicz (red.), *Romowie 2007. Od edukacji młodego pokolenia do obrazu w polskich mediach*, *Academica*, Warszawa 2008, str. 98.

⁹⁹ Tamże, str. 103.

¹⁰⁰ A. Bartosz, op. cyt., str. 86.

nie uległ zmianie. W dalszym ciągu w polskim społeczeństwie dominuje negatywny stereotyp dawnego Cygana, a obecnego Roma.

2.3. Stereotyp Roma w ogólnopolskich badaniach społecznych

Zrodzony w XV wieku stereotyp Romów, przedstawiający ich w bardzo niekorzystnym świetle jako potomków Kaina i Chama, złodziei i krętaczy pokutuje do dnia dzisiejszego, o czym świadczą wyniki ogólnopolskich sondaży zajmujących się postawami Polaków wobec innych narodów. Rozpowszechniony negatywny wizerunek Roma znajduje swe odzwierciedlenie w badaniach prowadzonych przez Centrum Badań Opinii Społecznej w Warszawie, dzięki którym mamy możliwość już od ponad dwudziestu lat śledzić zmiany w rozkładach sympatii i antypatii wobec innych nacji. Romowie od 1994 roku niezmiennie zajmują czołowe miejsca wśród narodów i grup etnicznych cieszących się najmniejszą sympatią wśród Polaków. Mimo iż odsetek osób darzących ich sympatią wzrósł o 18% , w 1994 roku jedynie 6% respondentów deklarowało sympatię wobec Romów , natomiast w 2012 roku odsetek przychylnych im osób wzrósł i wynosił 24 % , w dalszym ciągu w opinii respondentów zajmują drugie miejsce tuż za Arabami(23%) wśród narodów darzonych najmniejszym stopniem życzliwości. W ciągu lat zmianie ulegała również postawa niechęci żywiona wobec romskiej mniejszości. Największy odsetek respondentów żywiących antypatią wobec Romów miał miejsce w 1994 roku i wynosił 75%. Od roku 1995 zauważalna jest tendencja spadkowa- coraz mniej osób deklaruje niechęć wobec Romów, co potwierdzają najnowsze badania CBOS z 2012 roku, w których odsetek wrogich im Polaków wyniósł 50%. Mimo iż napawa optymizmem fakt, iż niechęć wobec nich zmalała aż o 25% , nie zmieniło to jednak nic w ich pozycji. Spośród 38 narodów i grup etnicznych biorących udział w badaniu, to właśnie Romom przypadło nieszczęsne miejsce zwycięzcy- narodu darzonego największą niechęcią¹⁰¹.

¹⁰¹ Stosunek Polaków do innych narodów. Komunikat z badań CBOS [online]. [dostęp: 03.01. 2013]. Dostępny w Internecie: http://www.bezprzedzen.org/doc/stosunek_polakow_do_innych_narodow.pdf

Tabela 1. Zmiany sympatii i niechęci wobec Romów w latach 1994-2012 (wartości podane w procentach)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2001	2002
sympatia	6	10	12	10	10	13	17	15
niechęć	75	73	70	71	69	64	56	60

	2004	2005	2006	2007	2008	2010	2011	2012
sympatia	15	13	14	14	21	23	22	24
niechęć	56	65	58	59	51	47	49	50

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Stosunek Polaków do innych narodów. Komunikat z badań CBOS¹⁰².

O tym, jak ogromny wpływ na nasz stosunek wobec Romów ma utrwalony w kulturze ich negatywny stereotyp świadczą wyniki sondażu CBOS z 2008 roku. Respondenci zostali bowiem zapytani: Czy zgadzają się czy też nie ze stwierdzeniami iż:

- problemy Romów zniknęłyby, gdyby w końcu zaczęli oni pracować
- skłonność do popełniania przestępstw leży w naturze Romów

Odpowiedzi ankietowanych są zdumiewające- aż trzy czwarte z nich(75%) uważało, iż problemy Romów zniknęłyby, gdyby zaczęli oni pracować. Jedynie 13% było odmiennego zdania. Z tezą, iż skłonność do popełniania przestępstw leży w naturze Romów zgadzało się dwie piąte badanych(42%), natomiast jedna trzecia(34%) zanegowała odpowiedź, iż Romowie są z natury źli. Wyniki potwierdzają obiegową opinię twierdzącą, że Romowie nie pracują. Średniowieczny wizerunek Roma złoczyńcy i złodzieja przetrwał setki lat i funkcjonuje do dnia dzisiejszego o czym świadczy spory odsetek absurdalnych odpowiedzi zgadzających się z opinią, iż Romowie mają genetyczne predyspozycje do popełniania przestępstw¹⁰³.

¹⁰² Tamże

¹⁰³ Postawy wobec Romów w Polsce, Czechach, na Węgrzech i Słowacji. Komunikat z badań CBOS [dostęp: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_104_08.PDF, (data odczytu: 03.01. 2013)

Analizując stosunek Polaków wobec Romów nie należy zapomnieć o sondażach, prowadzonych przez różne instytucje badawcze w naszym kraju mierzące poziom dystansu społecznego rodaków wobec mniejszości narodowych i etnicznych. Dystans społeczny rozumiany jest jako poziom akceptacji lub nie akceptacji kontaktów społecznych rozciągających się jak twierdził Rober E. Park na skali „od kontaktów ścisłych, ciepłych i zażyłych, poprzez obojętność, aż do aktywnej antypatii, wrogości i potępienia na drugim jego krańcu¹⁰⁴”. Narzędzie badawcze, jakie stanowi skala do pomiaru dystansu społecznego stworzona przez E. S. Bogardus’a była wykorzystywana przez badaczy stereotypów w różnych krajach. Odpowiednio zmodyfikowana swoje zastosowanie znalazła również w polskich badaniach nad stereotypami¹⁰⁵.

W 1998 roku Ośrodek Badania Opinii Publicznej posługując się kwestionariuszem skonstruowanym przez prof. Ewę Nowicką przeprowadził sondaż, który miał na celu zbadanie poczucia dystansu Polaków wobec różnych zbiorowości etnicznych i rasowych. W ankiecie uwzględniono kilka płaszczyzn dystansu m.in.: dystans międzygrupowy- akceptacja małżeństw etnicznie mieszanych oraz dystans biologiczny –gotowość przyjęcia zdrowej, przebadanej krwi od cudzoziemca. Otrzymane wyniki wykazały, iż Polacy spośród wszystkich narodów objętych badaniem, największy dystans społeczny żywili wobec Romów. Prawie połowa, bo aż 48% respondentów odradzałoby zawarcie związku małżeńskiego z Cyganem. Nie odradzałoby 45% badanych. W pytaniu mierzącym dystans biologiczny największy odsetek 19% osób nie zgodziłoby się przyjąć zdrowej, przebadanej krwi od Cygana¹⁰⁶. Na następnej stronie znajdują się tabele przedstawiające powyższe dane.

¹⁰⁴ R. E. Park, “The Concept of social distance “, “Journal of Applied Sociology”, 1902, nr 8, str.339-344, [w] J. Błuszkowski, Stereotypy narodowe w świadomości Polaków. Studium socjologiczno-politologiczne, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2003, str. 207.

¹⁰⁵ J. Błuszkowski, op. cyt., str. 208

¹⁰⁶ Polacy wobec ludzi innych narodów- dynamika bliskości i dystansu, 1988-1998. Komunikat z badań CBOS <http://obop-arch.tnsglobal.pl/abin/r/220/001-99.pdf>, (data odczytu: 03.01. 2013)

Tabela 2. Akceptacja małżeństw mieszanych, 1998r. (wartości podane w procentach)

Gdyby ktoś zaprzyjaźniony z Panem(nią) chciał zawrzeć związek małżeński z:	odradzałby	nie odradzałby
Arabem	44	48
Chińczykiem	36	55
Cyganem	48	45
Litwinem	25	68
Murzynem	36	57
Rosjaninem	30	62
Żydem	33	59

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Polacy wobec ludzi innych narodów- dynamika bliskości i dystansu, 1988-1998. Komunikat z badań CBOS¹⁰⁷.

Tabela 3. Gotowość do przyjęcia krwi od innego etnicznie, 1998r. (wartości podane w procentach)

Gdyby musiał(a) Pan(i) przyjąć transfuzję krwi, to czy przyjął(jęła) by Pan(i) zdrową, przebadaną krew od:	tak	nie
Araba	80	16
Anglika	88	9
Chińczyka	80	15
Cygana	76	19
Litwina	84	12
Murzyna	79	17
Niemca	87	10
Rosjanina	84	13
Słowaka	88	10
Włocha	87	9
Żyda	79	16

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Polacy wobec ludzi innych narodów- dynamika bliskości i dystansu, 1988-1998. Komunikat z badań CBOS¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Tamże

¹⁰⁸ Polacy wobec ludzi innych narodów- dynamika bliskości i dystansu, 1988-1998. Komunikat z badań CBOS <http://obop-arch.tnsglobal.pl/abin/r/220/001-99.pdf>, (data odczytu: 03.01. 2013)

Romowie na tle innych mniejszości wyraźnie odznaczają się odmiennością kulturową. Odmienność ta odgrywa znaczącą rolę w ich postrzeganiu. Jak twierdzi Ewa Nowicka „Romowie należą do mniejszości widzialnych, dostrzegalnych. Stąd ich mała liczba nie zmniejsza wagi obcości odczuwanej wobec nich. Dystans wobec Romów jest ogromny¹⁰⁹”. Potwierdzenie tych słów stanowi raport z ogólnopolskich badań przeprowadzonych w 2011 roku w ramach projektu „Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia”, realizowanego przez Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk Publicznych Instytutu Socjologii UJ, na zlecenie Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania. Jednym z celów badania sondażowego było zbadanie dystansu społecznego Polaków względem osób narażonych na nierówne traktowanie.

Otrzymane odpowiedzi okazały się bardzo niekorzystne dla Romów. Dyskomfort w związku z faktem zamieszkania Roma w ich mieście zadeklarowało 29% badanych. 36 % respondentów nie czułoby się komfortowo, gdyby członek mniejszości romskiej chciał się z nimi zaprzyjaźnić. Natomiast prawie połowa 48% nie życzyłaby sobie, aby Rom zawarł związek małżeński z kimś z członków najbliższej rodziny. Tym samym Romowie z wynikiem 39, 5%(średni dystans społeczny obliczony na podstawie 5 pytań) uplasowali się na 6 miejscu wśród grup, do których Polacy mają największy dystans społeczny. Wyprzedzeni zostali jedynie przez osoby LGBT: gejów(50,5%), osoby transseksualne(48,9%), osoby biseksualne(47,7%), lesbijki(46,2%) oraz osoby chore psychicznie(46,3%).

Interesujące wyniki przedstawia zawarta w raporcie analiza wpływu osobistego kontaktu na wielkość dystansu społecznego względem mniejszości romskiej. Okazuje się bowiem, iż osobisty kontakt jest nieistotny dla dystansu społecznego względem tej grupy. Dystans ten, niezależnie od kontaktu lub jego braku, pozostaje wobec Romów bardzo duży.¹¹⁰ Taki stan rzeczy dowodzić może, iż stosunek do Romów w dużej mierze uwarunkowany jest od zagnieżdżonych w naszej kulturze stereotypów, które automatycznie są uruchamiane przy kontakcie z przedstawicielem romskiej mniejszości. Tym samym nie ocenia się Roma jako jednostki, lecz przez pryzmat funkcjonującego obrazu zbiorowości: brudnych, leniwych nierobów, którzy z natury są źli.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż Polacy spośród mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących terytorium Rzeczypospolitej szczególną niechęcią darzą Romów.

¹⁰⁹ E. Nowicka, Wprowadzenie. Problem Romów, czy Romowie jako problem, [w] E. Nowicka (red.), U nas dole i niedole, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 1999, str. 9.

¹¹⁰ Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia. Raport z badań sondażowych, http://rownetraktowanie.gov.pl/sites/default/files/rowne_traktowanie_standardem_dobrego_rzadzenia_-_raport_z_badan_ilosiolowych_ost_0.pdf, (data odczytu: 03.01.2013)

Budzące zainteresowanie są zatem przyczyny tej niechęci. Według sondażu przeprowadzonego przez Demoskop jedna czwarta respondentów (27%) swoją wrogość wobec mniejszości i grup etnicznych motywuje poczuciem krzywd, jakich Polacy doznali od innych narodów. 16% uważa, iż powód stanowi posiadanie przez mniejszości zbyt dużych wpływów i majątku. Natomiast 13% badanych jest zdania, że odmienność religijna i obyczajowa wpływa na ich niechęć¹¹¹. Motywy te jednak nie wyjaśniają wrogości wobec Romów, którzy nigdy nie prześladowali Polaków. Większość Romów żyje w skrajnym ubóstwie, dlatego nie można mówić o wpływach, czy okazałym majątku. Jedynie niewielką część z nich stać na efektowne pałace, czy ekskluzywne samochody. Funkcjonujący stereotyp Roma- złodzieja, zdaniem A. Bartosza, każe sądzić, iż posiadany przez garstkę z nich majątek został zdobyty w sposób nieuczciwy, co u części rodaków będących w gorszej sytuacji materialnej wywołuje agresję. Jednak główny powód awersji Polaków wobec romskiej mniejszości jest zgoła inny, mniej racjonalny, wręcz niedorzeczny. Okazuje się, że społeczeństwo nie potrafi zaakceptować ich odmienności. Nie lubi się Romów tylko dlatego, że są inni, a nie tacy jak my¹¹².

¹¹¹ P. Kuczyński, Postawy wobec mniejszości etnicznych, Rzeczpospolita, 18 lipca 1991, [w] A. Bartosz, op. cyt., str. 70

¹¹² A. Bartosz, dz. cyt., str. 68

Rozdział III- Metodologia badań własnych

3.1. Przedmiot i cel pracy

Pierwszym, nieodłącznym krokiem rozpoczynającym proces badawczy, jest sformułowanie przedmiotu i celu badań.

T. Pilch definiuje przedmiot badań jako:” zadanie, które staje przed nami w momencie uświadomienia sobie konieczności przeprowadzenia badań empirycznych¹¹³”.

Cel badań wg M. Łobockiego to:” rodzaj efektu, który zamierzamy uzyskać w wyniku badań, a także jest to rodzaj czynności, z którymi te efekty będą się wiązać¹¹⁴”.

Tematyka dotycząca stereotypizacji narodów jest niezwykle interesująca i szczególnie popularna we współczesnych czasach, w których proces globalizacji sprawił, iż coraz powszechniejszy jest obraz wielokulturowych społeczeństw. Innym, koegzystującym wśród nas narodem są Romowie, którzy mimo iż zamieszkują tereny Rzeczypospolitej od wielu wieków, nie ulegli procesowi akulturacji, lecz żyją według własnych przekonań i obyczajów. Żyją obok nas, lecz tak naprawdę niewiele o nich wiemy. Źródło opinii na ich temat stanowią w głównej mierze rozpowszechnione w społeczeństwie stereotypy. Dlatego też przedmiotem mojej pracy jest analiza stereotypu Roma na podstawie badania opinii studentów. Natomiast celem podjętych badań jest poznanie jaki stereotyp Roma funkcjonuje w świadomości studentów Wyższej Szkoły Biznesu National- Louis Univeristy w Nowym Sączu.

Badając stereotypowy wizerunek Roma w głównej mierze oparto się na cechach, jakie studenci przypisują tej mniejszości oraz skojarzeniach, jakie przychodzą im do głowy myśląc o Romach. Omawiając problematykę stereotypu istotna wydaje się zależność jak znajomość z Romem wpływa na jego wizerunek. A także czy wiedza o romskiej mniejszości wpływa na kształt stereotypu. Chciałabym się również przekonać do jak bliskich stosunków studenci są skłonni dopuścić Romów.

Moim zdaniem, przy przeprowadzaniu badań dotyczących stereotypu funkcjonującego w świadomości studentów należy uwzględnić jak płeć oraz kierunek studiów wpływa na ich odpowiedzi.

¹¹³ T. Pilch, Zasady badań pedagogicznych, ŻAK Wydawnictwo Akademickie, Warszawa 2001, str. 35.

¹¹⁴ M. Łobocki, Metody badań pedagogicznych, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1984, str. 58.

3.2. Problemy badawcze i hipotezy

Zanim przystąpimy do przeprowadzania badań naukowych, należy sformułować problemy badawcze. Problem badawczy ma postać pytania, które przedstawia cel powziętych badań, tym samym ukazując niedobór wiedzy omawianego zagadnienia. Stanowi uszczegółowienie celu badań, ponieważ umożliwiia wnikliwsze poznanie tego, co interesuje badacza¹¹⁵.

Problemem głównym niniejszej pracy jest pytanie: **Jaki stereotyp Roma funkcjonuje w świadomości studentów Wyższej Szkoły Biznesu?**

W nawiązaniu do głównego problemu badawczego, postawiłam następujące szczegółowe problemy badawcze:

1. Jakie cechy studenci WSB przypisują Romom?
2. Jaki dystans studenci WSB posiadają względem Romów?
3. Jaką wiedzę studenci WSB posiadają o Romach?
4. Jakie jest źródło opinii studentów WSB na temat Romów?

Sformułowanie problemów badawczych daje możliwość określenie hipotez badawczych. Hipotezy robocze stanowią próbę odpowiedzi na postawione problemy badawcze. Earl Babbie ujmuje hipotezę jako” określone, weryfikowalne oczekiwanie co do rzeczywistości, sformułowane na bazie ogólniejszego twierdzenia; szerzej-przewidywanie dotyczące natury rzeczy wyprowadzone z teorii¹¹⁶”.

W odniesieniu do przedstawionych przeze mnie problemów badawczych, sformułowałam hipotezy, które po zweryfikowaniu uzyskanych wyników będzie można potwierdzić bądź obalić.

Za hipotezę główną odnoszącą się do problemu głównego przyjęto następujące twierdzenie:

W świadomości studentów Wyższej Szkoły Biznesu funkcjonuje negatywny stereotyp Roma.

¹¹⁵ M. Łobocki, Metody i techniki badań pedagogicznych, Impuls, Kraków 2000, str. 21.

¹¹⁶ E. Babbie, Badania społeczne w praktyce, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, str. 626.

W odpowiedzi na sformułowane szczegółowe problemy badawcze ustalono następujące hipotezy:

1. Studenci WSB częściej przypisują Romom cechy negatywne
2. Studenci WSB posiadają duży dystans wobec Romów.
3. Studenci posiadają nikłą wiedzę o Romach.
4. Źródłem funkcjonującego wśród studentów WSB stereotypu jest brak osobistej znajomości z Romem.

3.3. Metoda i technika badań

Wybór odpowiedniej metody i technik badań nie jest zadaniem prostym, gdyż ma on wpływ na osiągnięcie zamierzonego celu w procesie badawczym, jakim jest uzyskanie odpowiedzi na postawione pytania badawcze¹¹⁷. S. Nowak definiuje metodę badawczą jako: „zalecane lub faktycznie stosowane w danej nauce schematy czynności służących do udzielenia odpowiedzi na formułowane w niej pytania¹¹⁸”.

Do zbadania stereotypu Roma wśród studentów Wyższej Szkoły Biznesu zastosowano metodę badań ankietowych, która należy do metod ilościowych¹¹⁹. Narzędziem badawczym wykorzystanym w niniejszej pracy stanowił kwestionariusz ankiety, a mianowicie ankietę środowiskową przeprowadzoną w trakcie trwania zajęć. L. Sołoma twierdzi, że technikę ankiety cechuje wysoki stopień” samoczynności” , gdyż zadaniem osoby przeprowadzającej badanie jest rozproszanie oraz zebranie wypełnionych kwestionariuszy. Dlatego ważne jest, aby ankietę została tak skonstruowana, aby respondenci nie mieli problemów z ich samodzielnym uzupełnieniem¹²⁰.

Ankieta zastosowana w badaniu miała charakter anonimowy. Celem jej było poznanie stereotypu Roma funkcjonującego w świadomości studentów Wyższej Szkoły Biznesu. Kwestionariusz ankiety zawierał 14 pytań. 9 pytań było zamkniętych, w tym 1 jedno pytanie koniunktywne z kafeterią odpowiedzi, 2 pytania półotwarte oraz 3 otwarte. Dotyczyły

¹¹⁷ J. Sztumski, Wstęp do metod i technik badań społecznych, Śląsk Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2010, str.78.

¹¹⁸ S. Nowak, Metodologia badań społecznych, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, str. 21.

¹¹⁹ J. Sztumski, dz. cyt., str. 190.

¹²⁰ L. Sołoma, Metody i techniki badań socjologicznych, Wydawnictwo UMW, Olsztyn 2002, str. 150.

kolejno: znajomości z Romem, wiedzy na temat romskiej mniejszości, skojarzeń z nimi związanych, cech charakterystycznych przypisywanych typowym członkom, dystansu społecznego względem Romów oraz źródła opinii na ich temat. Do analizy stereotypu zastosowano metodę stworzoną przez D. Katza i K. Braley'ego, która polegała na przedstawieniu respondentom obszernej listy zawierającej 84 określenia przymiotnikowe, z których badani mogli wybrać te, które według nich charakteryzują typowego przedstawiciela danej społeczności¹²¹. Do ustalenia profilu deskryptywnego typowego Roma wygenerowano listę 74 cech, które za pomocą spotykanych w literaturze podziałów zaklasyfikowano do 6 kategorii¹²²:

- cechy charakteru i uzdolnienia,
- postawy wobec ludzi,
- cechy mentalnościowe,
- cechy kulturalno- obyczajowe
- cechy socjoekonomiczne
- cechy odnoszące się do opisu wyglądu zewnętrznego.

Wykorzystana metoda pozwoliła poznać, jakie cechy są według opinii studentów charakterystyczne dla typowego Roma.

Do zbadania dystansu społecznego wobec Romów wykorzystano odpowiednio zmodyfikowaną -8 stopniową skalę Bogardusa, która umożliwia określenie sposobu odnoszenia się ludzi do różnych zbiorowości społecznych należących do ich przestrzeni percepcyjnej. E. S. Bogardus dystans społeczny definiował jako stopień antypatii i unikania kontaktów, bądź sympatii i wyrażenia chęci do nawiązania bliższych stosunków z przedstawicielem danej grupy społecznej¹²³.

Na końcu kwestionariusza ankiety znalazła się metryczka składająca się z pytań o płeć respondenta, wiek, miejsce stałego zamieszkania oraz kierunek studiów.

¹²¹ J. Błuszkowski, Stereotypy narodowe w świadomości Polaków. Studium socjologiczno-politologiczne, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2003, str. 108.

¹²² Tamże, str. 114

¹²³ E. Babbie, Badania społeczne w praktyce, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, str. 190-192.

3.4. Dobór próby

W badaniach społecznych możliwe jest przebadanie całej populacji, czyli wszystkich osobników danej zbiorowości, jednak tylko wtedy gdy nie jest ona zbyt liczna. Gdy mówimy o większych zbiorowościach należy spośród nich dobrać próbę, która będzie reprezentować daną społeczność¹²⁴. M. Łobocki dobór próby definiuje jako: „wyselekcjonowanie dla celów badawczych pewnej liczby osób, wchodzących w skład ściśle określonej zbiorowości, którą badacz jest szczególnie zainteresowany¹²⁵”.

Próbkę badawczą w moim badaniu dobrano na zasadzie doboru losowego. Stanowili ją studenci trzeciego roku studiów niestacjonarnych wszystkich kierunków, którzy w okresie prowadzonych badań byli obecni na zajęciach. Rozdano 110 ankiet z czego otrzymano 100 poprawnie uzupełnionych. Dobór próby, jaką stanowili studenci różnych kierunków- informatyka, zarządzanie, politologia i praca socjalna był motywowany dążeniem do uzyskania jak najbardziej obiektywnych danych, gdyż przypuszcza się, iż rodzaj studiów może mieć wpływ na opinie respondentów na temat Romów.

3.5. Teren badań

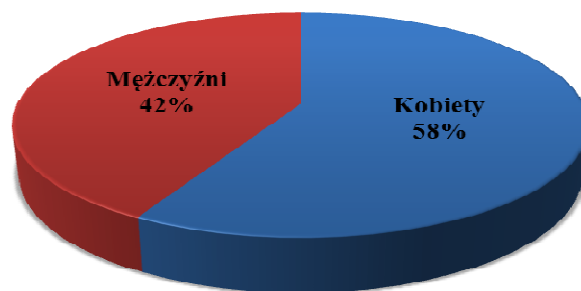
Terenem prowadzonych przeze mnie badań była Wyższa Szkoła Biznesu National – Louis University , która swoją siedzibę ma w Nowym Sączu przy ulicy Zielonej nr 27. Wyższa Szkoła Biznesu jest jedną z pierwszych w Polsce niepubliczną uczelnią wyższą , należącą do Konsorcjum FUTURUS, która w 1991 roku została założona przez byłego rektora, a obecnego prezydenta WSB- NLU dr Krzysztofa Pawłowskiego. Obecnie funkcję rektora sprawuje dr Wiktor Patena. Uczelnia oferuje studia licencjackie i magisterskie zarówno w trybie stacjonarnym jak i niestacjonarnym na kierunkach: zarządzanie, informatyka, politologia, psychologia i praca socjalna. W swojej ofercie posiada również studia podyplomowe oraz studia prowadzone w języku angielskim, które kończą się uzyskaniem dyplomu amerykańskiego Bachelor of Arts bądź też po ukończeniu studiów II stopnia dyplomu Master of Business Administration. Wyższa Szkoła Biznesu została uhonorowana nagrodą Pro Publico Bono od Prezesa Rady Ministrów dla najlepszej inicjatywy społecznej lat dziewięćdziesiątych.

¹²⁴ J. Sztumski, op. cyt., str. 155.

¹²⁵ M. Łobocki, Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych, Oficyna IMPULS, Kraków 2004, str.169.

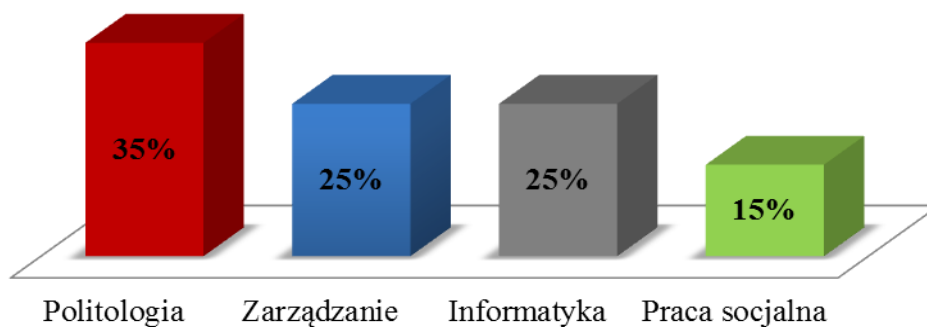
3.6. Charakterystyka badanej próby

Próbę badawczą dobraną do niniejszej pracy stanowili studenci i studentki wszystkich kierunków studiów niestacjonarnych Wyższej Szkoły Biznesu National - Louis Univeristy w Nowym Sączu. Ankiety rozdano w trakcie trwania zajęć, podczas zjazdów weekendowych poszczególnych kierunków tj. politologia, zarządzanie, informatyka oraz praca socjalna. Badanie objęło 100 respondentów. Wśród nich znalazło się 58% kobiet i 42% mężczyzn.

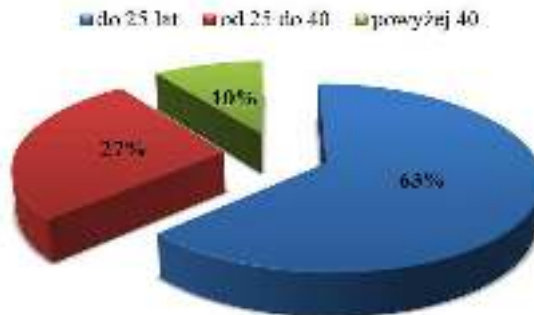
Wykres 1. Procentowy udział kobiet i mężczyzn w badaniu

Ze względu na kierunek studiów, 35% respondentów było studentami politologii, jedną czwartą(25%) stanowili studenci zarządzania, tyle samo, bo 25% stanowiły osoby studiujące na kierunku informatyka. Najmniej liczebną grupą byli studenci pracy socjalnej 15%. Niewielki odsetek studentów pracy socjalnej spowodowany jest tym, iż na wydziale uruchomiono jedynie jeden rocznik tego kierunku.

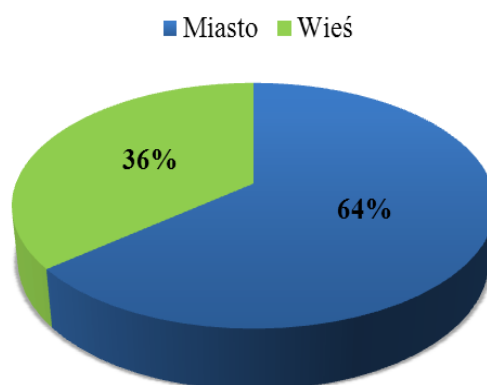
Wykres 2. Kierunek studiów badanych respondentów

W przypadku wieku, spośród wszystkich ankietowanych osób, najliczniejszą grupę 63% stanowili respondenci do 25 roku życia. W związku z tym, iż badaniu poddani zostali studenci studiów niestacjonarnych, wśród nich znalazły się również osoby nieco starsze. Respondentów w przedziale wiekowym od 25 do 40 było 27 %. Jedynie 10 % stanowiły osoby powyżej 40 roku życia.

Wykres 3. Wiek respondentów

Ankietowani zostali również zapytani o miejsce stałego zamieszkania. Prawie dwie trzecie respondentów (64%) zaznaczyło miasto, jako miejsce swojego zamieszkania. Natomiast 36 % badanych wybrało wieś, jako miejsce stałego pobytu.

Wykres 4. Miejsce stałego zamieszkania badanych respondentów

Powyższe dane przedstawione na wykresach obrazują strukturę próby biorącej udział w badaniu.

Rozdział IV- Wyniki badań własnych

4.1. Wizerunek Roma w oczach studentów

Ankietowani zostali poproszeni o podanie wyrażen, których używają zamiennie z nazwą Rom. Pytanie o synonimy wyrazu Rom miało na celu przybliżenie powierzchownego obrazu Roma funkcjonującego w sferze językowej badanych studentów. Wyniki są zdumiewające. Mimo iż określenie Cygan jest uważane w Polsce za niepoprawne politycznie, gdyż jest nacechowane pejoratywnie, aż 95% respondentów przyznało iż posługuje się to nazwą. Blisko jedna trzecia (30%) używa obraźliwego wyrażenia Mores, które istnieje w slangu miejskim. Natomiast 9 % nazywa ich Rumunami.

Tabela 4. Określenia używane zamiennie wobec nazwy Rom¹²⁶

Jakich Pan/Pani Rom?	wyrażen zamiast	używa nazwy	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
	Cygan		96,6	92,6	95
	Mores		24,1	38,1	30
	Rumun		8,6	9,5	9

Źródło: Opracowanie własne.

Następnie w ankiecie znalazło się pytanie o podanie swobodnych skojarzeń, jakie przychodzą do głowy respondentom, kiedy zastanawiają się nad Romami. Studenci podawali zarówno skojarzenia jak i przypisywali cechy, które wg nich odzwierciedla usposobienie Romów. Wśród wszystkich wymienionych skojarzeń i cech te o zabarwieniu negatywnym zdominowały pozytywne. Jedynie pojedyncze osoby wskazały na dodatnie cechy tej nacji. Prawie trzy czwarte badanych (67%) kojarzy Romów jako złodziei, jedna czwarta (25%) jako brudasów, taki sam odsetek badanych (25%) jako leni, nierobów. 12 % respondentów kojarzy Romów z biedą, 5 % z kolorem czarnym, tyle samo (5%) z bezrobociem. Nieliczne osoby wskazały takie skojarzenia jak: cygańska muzyka (3%), ubóstwo (3%), wielodzietność (3%),

¹²⁶ Odsetki w tabeli nie sumują się do 100, gdyż respondenci mogli podać więcej niż jedną odpowiedź.

zaniedbanie (2%) bezdomność (2%), nastawieni na rodzinę (2%), kolorowe stroje (1%) oraz nachalni (1%).

Mężczyźni znacznie częściej niż kobiety utożsamiali Romów ze złodziejami (78,6% ogółu mężczyzn). Przeszło dwa razy większy odsetek mężczyzn (7,1%) kojarzy romską mniejszość z kolorem czarnym. Wymieniali też takie skojarzenia jak : ubóstwo (7,1%) oraz bezdomność (4,8%). Jedynie niewielki odsetek kobiet posiada pozytywne skojarzenia z Romami, które odwołują się do ich romantycznego wizerunku takie jak: cygańska muzyka (5,2 % ogółu kobiet), nastawienie na rodzinę (3,4%) oraz kolorowe stroje (1,7%).

Tabela 5. Swobodne skojarzenia związane z Romami¹²⁷

Jakie skojarzenia przychodzą Panu/Pani do głowy myśląc o Romach?	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
złodzieje	58,6	78,6	67
brudasy	24,1	26,2	25
lenie, nieroby	27,6	21,4	25
bieda	10,3	14,3	12
kolor czarny	3,4	7,1	5
bezrobotni	5,2	4,8	5
cygańska muzyka	5,2	--	3
ubóstwo	--	7,1	3
wielodzietność	5,2	--	3
zaniedbanie	3,4	--	2
bezdomność	--	4,8	2
nastawieni na rodzinę	3,4	--	2
kolorowe stroje	1,7	--	1
nachalni	1,7	--	1

Źródło: Opracowanie własne.

¹²⁷ Odsetki w tabeli nie sumują się do 100, gdyż respondenci mogli podać więcej niż jedną odpowiedź.

Respondenci zostali również zapytani o sytuacje, które według ich opinii kojarzą się z Romami. W odpowiedziach ankietowanych również przeważały niekorzystne dla romskiej mniejszości skojarzenia. Zdecydowana większość badanych (65%) wiąże Romów z kradzieżą. Na drugim miejscu znalazło się żebranie (45%). Niewielki odsetek respondentów wymieniał również takie skojarzenia jak: zabawa, tańczenie (5%), czyszczenie kotłów (5%), pobicia (4%), wędrowniki taborów (3%), zaczepianie (3%), wróżenie (2%), zjadanie psów (2%) oraz porywanie dzieci (2%).

Zauważalne jest, iż płeć ma wpływ na wyrażane opinie studentów. Kobiety są bardziej przychylnie nastawione do Romów, albowiem to one znacznie częściej odwoływały się do pozytywnych skojarzeń związanych z Romami takimi jak: zabawa tańczenie (6,9% ogółu kobiet), wróżenie (3,2%) , a nawet 3 kobiety (5,2%) wskazały na wędrowniki taborów, mimo iż Romowie od wielu lat prowadzą osiadły tryb życia.

Tabela 6. Sytuacje, które według respondentów kojarzą się z Romami¹²⁸

Z jakimi sytuacjami kojarzą się Panu/ Pani Romowie?	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
kradzieże	53,4	80,9	65
żebranie	43,1	47,6	45
zabawa, tańczenie	6,9	2,4	5
czyszczenie kotłów	--	11,9	5
pobicia	1,7	7,1	4
wędrowniki taborów	5,2	--	3
zaczepianie	3,4	2,4	3
wróżenie	3,4	--	2
zjadanie psów	--	4,8	2
porywanie dzieci	--	4,8	2

Źródło: Opracowanie własne

W ramach kolejnego pytania, które miało na celu sprawdzenie, czy studenci WSB posiadają ukształtowany stereotyp Roma, zapytano respondentów czy według nich Romowie posiadają wspólne cechy charaktery, które wyraźnie odróżniają ich od innych narodowości?. Co ciekawe, ponad cztery piąte badanych (86%) udzieliło odpowiedzi twierdzącej, tym

¹²⁸ Odsetki w tabeli nie sumują się do 100, gdyż respondenci mogli podać więcej niż jedną odpowiedź.

samym przyznało się do posługiwania się stereotypami w ocenie Romów. Tylko 4 % ankietowanych zaprzeczyło, natomiast 10 % wybrało bezpieczną odpowiedź „nie wiem”.

Tabela7. Przekonanie ankietowanych o posiadaniu przez Romów wspólnych, wyróżniających ich od innych narodowości cech charakteru

Czy wg Pana/Pani Romowie posiadają wspólne cechy charaktery, które wyraźnie odróżniają ich od innych narodowości ?	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
	Tak	86,2	85,7
Nie	5,2	2,4	4
Nie wiem	8,6	11,9	10

Źródło: Opracowanie własne.

Kolejne dwa pytania w ankiecie zostały zaczerpnięte z sondażu CBOS „Postawy wobec Romów w Polsce, Czechach, na Węgrzech i Słowacji”, przeprowadzonego w 2008 roku, który miał na celu zbadanie stosunku Polaków do owych narodów i poznanie jak postrzegani są Romowie przez dane narody¹²⁹. Wyniki udostępnione w Komunikacie CBOS okazały się bardzo interesujące i zaskakujące, dlatego postanowiłam zestawić je z wynikami moich badań. Respondenci mieli za zadanie ustosunkować się do dwóch stwierdzeń dotyczących Romów, które stanowiły powszechnie krążące opinie o Romach, jako mniejszości, która z natury jest zła i żyje na łasce państwa. Otrzymane dane prezentują się następująco: jedna trzecia badanych (34%) zdecydowanie zgadza się ze stwierdzeniem, że problemy Romów zniknęłyby, gdyby w końcu zaczęli oni pracować. 39% respondentów raczej zgadza się z tą tezą. Sumując dane blisko trzy czwarte badanych (73%) potwierdza to sformułowanie. Natomiast jedyne 10% ankietowanych jest przeciwnego zdania.

Zestawiając odpowiedzi studentów WSB z wynikami sondażu CBOS zauważymy, że są one niemalże identyczne. 75% ankietowanych biorących udział w badaniu CBOS zgodziło się z tym stwierdzeniem, 13 % jedynie zakwestionowało ten pogląd.

Osoby zgadzające się z poglądem, iż problemy Romów zniknęłyby, gdyby zaczęli oni w końcu pracować, przyznają się tym samym, że podzielają negatywny stereotyp Roma

¹²⁹ Postawy wobec Romów w Polsce, Czechach, na Węgrzech i Słowacji. Komunikat z badań CBOS, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_104_08.PDF, (data odczytu: 01.06. 2013)

mówiący, iż przedstawiciele romskiej mniejszości są leniwi, nie pracują, natomiast jedyne ich źródło utrzymania stanowią zasiłki z pomocy społecznej.

Opinie respondentów dotyczące drugiego stwierdzenia, a mianowicie przypisywania Romom skłonności przestępczych, są zdumiewające. Aż 59 % ankietowanych zgadza się z poglądem, iż Romowie są z natury źli. 21% badanych wybrało bezpieczną odpowiedź „trudno powiedzieć”, co może świadczyć o niechęci do wyrażania własnego zdania w tej kwestii. Tylko jedna piąta(20%) zakwestionowała to niekorzystne dla Romów twierdzenie.

Porównując odpowiedzi studentów z wynikami sondażu CBOS można stwierdzić, że respondenci biorący udział w badaniu CBOS są bardziej przychylnie nastawieni wobec Romów. 42% ankietowanych zgodziło się z twierdzeniem, że Romowie są z natury źli, natomiast jedna trzecia (34%) była odmiennego zdania.

Wysoki odsetek osób podzielających pogląd, że w naturze Romów leży popełnianie przestępstw jest dowodem na to, jak mocno zakorzeniony jest w naszej kulturze negatywny stereotyp Roma, który przesłania racjonalną, indywidualną ocenę członków tej mniejszości.

Źródło: Opracowanie własne

Wykres 5. Stereotypowe twierdzenia o Romach w opinii respondentów

Odpowiedzi badanych na ostatnie, najbardziej rozbudowane pytanie, ukazały wyraźny obraz Roma, jaki funkcjonuje w świadomości studentów. Respondentom została przedstawiona lista składająca się z 74 cech wykorzystywanych do opisu właściwości ludzkich wraz z ich antonimami. Wygenerowane cechy podzielono na 6 kategorii¹³⁰:

- a) cechy charakteru i uzdolnienia (aspekt psychiczny): mądry-głupi, wykształcony-niewykształcony, inteligentny- nieinteligentny, bałaganiarski- lubiący porządek, rozważny- lekkomyślny, wesoły- smutny, aktywny- bierny, sprytny- pozbawiony sprytu, muzykalny- niemuzyczny, uzdolniony tanecznie- nieuzdolniony tanecznie
- b) postawy wobec ludzi (aspekt społeczny): uczciwy-nieuczciwy, szczery- fałszywy, otwarty- zamknięty, przestępczy - przestrzegający prawa, spokojny- agresywny, natrętny- taktowny, życzliwy- nieżyczliwy
- c) cechy mentalnościowe: zacofany- nowoczesny, nowatorski- tradycjonalistyczny, racjonalny- przesądny, wierzący- niewierzący
- d) cechy kulturalno-obyczajowe: towarzyski-nietowarzyski, lubiący się -bawić stroniący od zabawy, wolny(nieskrępowany konwenansami)- nieswobodny, kulturalny-niekulturalny, ceniący życie rodzinne- nieceniący życia rodzinnego, prowadzący wędrowny tryb życia- mający stałe miejsce zamieszkania
- e) cechy socjoekonomiczne (aspekt bytowy): bogaty-biedny, pracowity-leniwy, oszczędny- rozrzutny, przedsiębiorczy- niezaradny, utrzymujący się z żebrania- utrzymujący się z pracy na etacie
- f) wygląd zewnętrzny: czysty- brudny, gruby- szczupły, gustowny- tandetny, zadbane- niechlujny, ładny- brzydki

Z tej obszernej listy ankietowani mieli za zadanie wybrać minimum 10 cech, które według ich opinii są najbardziej charakterystyczne dla typowego Roma. Poniżej znajduje się tabela przedstawiająca dwadzieścia najczęściej wskazywanych przez respondentów cech typowego Roma¹³¹. Obraz Roma jaki wyłania się z odpowiedzi badanych jest druzgocący dla członków tej mniejszości, albowiem w ich opisie dominują określenia o charakterze negatywnym.

¹³⁰ J. Błuszkowski, Stereotypy narodowe w świadomości Polaków. Studium socjologiczno-politologiczne, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2003, str. 108.

¹³¹ Wszystkie cechy wskazane przez respondentów zawarte są w Aneksie 1.

Tabela 8. Cechy typowego Roma w opinii respondentów¹³²

Spośród przedstawionej poniżej listy cech proszę wybrać minimum 10, które wg Pana/Pani opinii są najbardziej charakterystyczne dla typowego Roma:	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
	leniwy	63,8	71,4
niechlujny	62,1	73,8	67
brudny	56,9	73,8	64
nieuczciwy	50,0	69,0	58
utrzymujący się z żebrania	60,3	52,4	57
niewykształcony	55,2	57,1	56
falszywy	48,3	57,1	52
agresywny	34,5	64,3	47
hałaśliwy	50	42,9	47
przestępczy	36,2	57,1	45
bałaganiarski	41,4	35,7	39
muzykalny	29,3	50,0	38
niekulturalny	32,8	45,2	38
biedny	41,4	30,9	37
wolny, nieskrępowany konwenansami	39,6	26,2	34
prowadzący wędrowny tryb życia	34,5	30,9	33
głupi	29,3	28,6	29
nieinteligentny	31,0	26,2	29
lubiący się bawić	34,5	19,0	28
zacofany	22,4	33,3	27

Źródło: Opracowanie własne.

Najwięcej respondentów wskazało na takie cechy jak: leniwy oraz niechlujny, które z wynikiem 67 % znalazły się ex aequo na pierwszym miejscu. Drugim najczęściej wybieranym określeniem był brudny 64%. Cechy odnoszące się do aparycji przodują w odpowiedziach, gdyż wygląd zewnętrzny jest podstawą stereotypizacji, albowiem jest najsilniej wyróżniającym się aspektem spostrzegania społecznego. Ponad połowa

¹³² Odsetki w tabeli nie sumują się do 100, gdyż respondenci mogli podać więcej niż jedną odpowiedź.

ankietowanych (58%) wskazała na nieuczciwość, jako cechę typową dla przedstawiciela romskiej mniejszości. 57 % ankietowanych uważa, że Romowie prowadzą pasożytniczy tryb życia i utrzymują się z żebrania. Niewiele mniej badanych (56%) twierdzi, że są narodem niewykształconym. W oczach 52% studentów typowy Rom jest fałszywy. Natomiast 47 % jest zdania, że agresywny. Taki sam odsetek twierdzi, że hałaśliwy. Respondenci wymieniali również takie cechy jak: przestępczy (45%) oraz bałaganiarski (39%). Dopiero na dziesiątym miejscu wśród najczęściej wybieranych cech znalazła się cecha pozytywna- muzykalny na którą ex aequo z negatywną cechą niekulturalny wskazało 38%. Na kolejnych miejscach znalazły się takie cechy jak: biedny (37%), wolny- nieskrępowany konwenansami (34%), prowadzący wędrowny tryb życia (33%), głupi (29%), nieinteligentny (29%), lubiący się bawić (28%) oraz zacofany (27%).

Mężczyźni znacznie częściej niż kobiety wskazywali na takie negatywne cechy Romów jak: leniwy (71, 4 % ogółu mężczyzn biorących udział w badaniu), niechlujny (73,8%), nieuczciwy (69%) agresywny (64,3%) oraz przestępczy (57,1 %). Jednocześnie aż połowa mężczyzn wskazała na taką dodatnią cechę, jak muzykalność, podczas gdy tylko 29,3 % kobiet wybrało to określenie. Więcej kobiet niż mężczyzn wybrało cechy odwołujące się do romantycznego stereotypu Roma tj. wolny, nieskrępowany konwenansami (39,6% ogólnej liczby kobiet) oraz lubiący się bawić (34, 5%).

4.2. Dystans społeczny względem Romów

Pomiar dystansu społecznego jest, obok analizy treści deskryptywnych i ewaluatywnych, klasyczną, powszechnie stosowaną metodą wykorzystywaną do badania stereotypów narodowych¹³³. W celu zbadania dystansu społecznego studentów względem Romów posłużoną się skalą Bogardusa, która pozwala określić skłonność ludzi do nawiązywania określonych kontaktów z przedstawicielami innych narodowości- od kontaktów zażyłych , przez obojętność aż po brak kontaktu i wrogość¹³⁴.

Warunkiem budowy poprawnej skali dystansu społecznego jest zachowanie jej jednowymiarowego i kumulatywnego charakteru. Pytania powinny tworzyć kontinuum

¹³³ J. Błuszkowski, Stereotypy narodowe w świadomości Polaków. Studium socjologiczno-politologiczne, op. cyt., str. 81.

¹³⁴ Tamże, str. 81

wzrastającego dystansu- od najniższego da najwyższego¹³⁵. Aby spełnić ten warunek, odpowiednio zmodyfikowano tradycyjną, siedmiostopniową skalę Bogardusa. Zastosowana w badaniu składała się z ośmiu pytań: „Gdyby to zależało tylko od Pana/Pani, czy zgodził(a)by się Pan/Pani, aby Rom:

- a) zamieszkał w Pana/Pani miejscowości
- b) został Pana/ Pani kolegą z pracy
- c) został Pana/Pani sąsiadem
- d) prowadził z Panem/Panią wspólny biznes
- e) został Pana/Pani przyjacielem
- f) został Pana/Pani współlokatorem
- g) został/a Pana/Pani mężem/zoną
- h) poślubił Pana/Pani dziecko

Respondenci mieli tylko do wyboru odpowiedzi „tak” lub „nie”, które odpowiednio wyrażały zgodę lub jej brak na wchodzenia w określone relacje z osobą narodowości romskiej.

Wyniki prezentują się następująco: aż połowa badanych (52%) nie zgodziłaby się, aby Rom zamieszkał w ich miejscowości. 67% ankietowanych odpowiedziało przecząco na pytanie dotyczące zgody na dzielenie miejsca pracy z Romem. Zdecydowana większość (84%) nie życzyłaby sobie, aby członek romskiej mniejszości został ich sąsiadem. Wszyscy ankietowani nie wyobrażają sobie sytuacji, w której mieliby prowadzić wspólnie biznes. Natomiast na pytanie o zgodę, aby Rom został ich przyjacielem odpowiedziało przecząco 85% respondentów. Na pytania dotyczące zgody na współdzielenie mieszkania oraz wejście w pokrewieństwo z Romem poprzez ślub własny lub dziecka 100% odpowiedzi było przeczących.

Otrzymane odpowiedzi pokazują nam, że respondenci są bardzo wrogo nastawieni wobec Romów. Dla większości badanych już problemowym jest fakt zamieszkania Roma w ich miejscowości. Natomiast nawiązywanie więzi rodzinnych dla 100% badanych jest absolutnie niedopuszczalne. Tabela przedstawiona na następnej stronie obrazuje otrzymane dane.

¹³⁵ J. Błuszkowski, Stereotypy narodowe w świadomości Polaków. Studium socjologiczno-politologiczne, op. cy., str. 211.

Tabela 9. Dystans społeczny względem Romów

Gdyby to zależało tylko od Pana/Pani, czy zgodzi(a)by się Pan/Pani, aby Rom :	Tak (%)	Nie (%)
Zamieszkał w Pana/Pani miejscowości ?	48	52
został Pana/Pani kolegą z pracy?	33	67
został Pana/Pani sąsiadem?	16	84
prowadził z Panem/Panią wspólny biznes?	0	100
został Pana/Pani przyjacielem?	15	15
został Pana/Pani współlokatorem	0	100
został/a Pana/Pani mężem, żoną?	0	100
poślubił Pana/Pani dziecko?	0	100

Źródło: Opracowanie własne.

Zestawiając odpowiedzi kobiet i mężczyzn zauważymy, że kobiety są bardziej skłonne zaakceptować Roma: jako mieszkańca, kolegę z pracy i sąsiada. Wyjątek stanowi zgoda na zawarcie przyjaźni. W tym przypadku więcej ankietowanych mężczyzn (16,7%) zgodziłoby się zaprzyjaźnić z Romem. Natomiast w kwestii ostatnich trzech pytań, odnoszących się do intymnych relacji, respondenci są zgodni - nikt z badanych nie zgodziłby się na taki krok.

Tabela 10. Płeć a dystans wobec Romów

Gdyby to zależało tylko od Pana/Pani, czy zgodzi(a)by się Pan/Pani, aby Rom :	Tak (%)		Nie (%)	
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni
zamieszkał w Pana/Pani miejscowości ?	50	45,2	50	54,8
został Pana/Pani kolegą z pracy?	34,5	30,9	65,5	69,1
został Pana/Pani sąsiadem?	18,9	11,9	81,1	88,1
prowadził z Panem/Panią wspólny biznes?	0	0	100	100
został Pana/Pani przyjacielem?	13,8	16,7	86,2	83,3
został Pana/Pani współlokatorem	0	0	100	100
został/a Pana/Pani mężem, żoną?	0	0	100	100
poślubił Pana/Pani dziecko?	0	0	100	100

4.3. Wiedza respondentów o Romach

Wiedza, a raczej jej brak, stanowi jeden z elementów wpływających na stereotypowe wyobrażenie o innych narodach. Nie ogranicza się ona jedynie do znajomości faktów dotyczących historii czy obyczajów danej nacji, jednak brak podstawowej wiedzy na temat kultury innych, współżyjących z nami narodów, wpływa na sposób, w jaki ich postrzegamy.

Aby sprawdzić, jaką wiedzą o Romach dysponują respondenci, postawione zostały trzy pytania: „skąd pochodzą Romowie?”, „czy są wewnętrznie podzieleni?” oraz czy „posiadają własne symbole narodowe?”. Zebrane dane prezentują się następująco: ponad połowa respondentów (63%) odpowiedziała, że Romowie pochodzą z Rumunii. 9% jest zdania, że ojczyzną Romów jest Słowacja. Jedynie 28% badanych wskazało prawidłową odpowiedź, że praojczyzną Romów są Indie.

Jeżeli chodzi o płeć badanych nie wpływa ona znacząco na zasób wiedzy o pochodzeniu Romów. 65,5% kobiet uważa, że Romowie pochodzą z Rumunii. Mężczyzn podzielających tą opinię jest niewiele mniej (59,5%). Natomiast, jeżeli chodzi o prawidłowe odpowiedzi, różnica pomiędzy kobietami i mężczyznami wynosi jedynie 1 % na korzyść tych ostatnich.

Tabela 11. Pochodzenie Romów w opinii respondentów

Skąd wg Pana/Pani pochodzą Romowie?	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
z Egiptu	0	0	0
z Rumunii	65,5	59,5	63
z Indii	27,6	28,6	28
ze Słowacji	6,9	11,9	9

Źródło: Opracowanie własne.

Na pytanie dotyczące podziału wewnętrznego Romów 65 % ankietowanych udzieliło poprawnej odpowiedzi twierdząc, iż Romowie nie tworzą jednolitej grupy, lecz są podzieleni na szczepy. 24% przyznało otwarcie, że nie wie, natomiast 11% udzieliło błędnej odpowiedzi.

Wśród osób, które udzieliły prawidłowej odpowiedzi znalazło się 62,1% kobiet i 69,1 % mężczyzn. Na następnej stronie znajduje się tabela przedstawiająca otrzymane wyniki.

Tabela 12. Wiedza respondentów o wewnętrznym podziale Romów

Czy wg Pana/Pani Romowie mieszkający w Polsce są wewnętrznymi podzieleni na grupy?	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
Tak	62,1	69,1	65
Nie	13,8	7,1	11
Nie wiem	24,1	23,8	24

Źródło: Opracowanie własne.

W kwestii posiadania symboli narodowych przez Romów, jedynie jedna piąta respondentów (22%) wykazała się wiedzą na ten temat, odpowiadając, że Romowie posiadają takie symbole. Aż 40 % przyznało się, że nie wie nic na ten temat. Natomiast 38% udzieliło odpowiedzi przeczącej.

Tabela 13. Wiedza respondentów na temat posiadania przez Romów symboli narodowych

Czy wg Pana/Pani Romowie mają własne symbole narodowe?	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
Tak	20,6	23,8	22
Nie	39,7	33,3	38
Nie wiem	38,7	42,9	40

Źródło: Opracowanie własne.

Przedstawione dane ukazują nam, że respondenci nie posiadają podstawowych informacji na temat romskiej mniejszości.

4.4. Źródło stereotypu Roma

Według „hipotezy kontaktu” zetknięcie się ludzi pochodzących z różnych grup powinno poprawić wzajemne relacje. Jednak nie zawsze tak jest, na co zwraca uwagę Allport. Wszystko zależy od „charakteru” kontaktu, który może osłabiać, ale równie dobrze

wzmocnić stereotypizację¹³⁶. W ankiecie zawarto pytania, które miały na celu sprawdzenie, czy respondenci mieli kiedykolwiek okazję spotkać i poznać bliżej osobę narodowości romskiej. Jak się okazuje, blisko połowa respondentów (44%) przyznaje, że w ich okolicy mieszkają Romowie. Jednak zapytani czy znają osobiście członka romskiej mniejszości jedynie niecała jedna trzecia respondentów (31%) odpowiedziała twierdząco.

Wśród ankietowanych, którzy zadeklarowali osobistą znajomość z Romami, znalazło się więcej mężczyzn (35,7%) niż kobiet (27,6%).

Tabela 14. Zamieszkiwanie Romów w okolicy respondentów

Czy w Pana/Pani okolicy mieszkają Romowie?	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
Tak	46,6	40,5	44
Nie	53,4	59,5	56

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 15. Osobista znajomość respondentów z Romami

Czy zna lub znał/a Pan/Pani osobę narodowości romskiej?	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
Tak	27,6	35,7	31
Nie	72,4	64,3	69

Źródło: Opracowanie własne.

Ostatnie pytanie w ankiecie dotyczyło źródła opinii respondentów o Romach. Badani mieli do wyboru 4 gotowe warianty odpowiedzi oraz możliwość dopisania innych źródeł, które nie zostały zawarte w kafeterii. Zdecydowana większość (59%) uznała, że swoją opinię o romskiej mniejszości opiera na własnych doświadczeniach. 43 % ankietowanych stwierdziło, że to znajomi przekazują im informacje o Romach. Blisko jedna trzecia badanych (31%) przyznała, że opinię własną o Romach kształtują pod wpływem komunikatów płynących ze środków masowego przekazu. Natomiast 12 % czerpie z opinii członków rodziny. Z opcji „inne” skorzystało 4 % respondentów- 2 kobiety i 2 mężczyzn, którzy

¹³⁶ C. N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone, op. cyt., str. 267.

zgodnie odpowiedzieli, że ich opinia wynika z obserwacji zachowania Romów w sytuacjach codziennych.

Mężczyźni prawie dwa razy częściej (59,5%) niż kobiety (31 %) deklarowali, że swoje zdanie o Romach kształtują pod wpływem opinii znajomych.

Tabela 16. Źródło opinii o Romach badanych respondentów¹³⁷

Pana/Pani opinia na temat Romów wynika:	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
z własnych doświadczeń	58,6	59,5	59
z opinii przekazywanych przez Pana/Pani rodzinę	12,1	11,9	12
z opinii przekazywanych przez znajomych	31,0	59,5	43
z informacji płynących ze środków masowego przekazu	31,0	30,9	31
z innych źródeł	3,4	4,8	4

Źródło: Opracowanie własne.

Wartym podkreślenia jest fakt, że respondenci najczęściej swoje opinie o Romach opierali na własnym doświadczeniu.

4.5. Weryfikacja hipotez badawczych

Na podstawie analizy otrzymanych danych- hipotezy, będące przypuszczalną odpowiedzią na określone pytania badawcze, zostały poddane weryfikacji. Proces ten ma na celu potwierdzenie bądź obalenie założonych, domniemyanych odpowiedzi.

Główny problem badawczy: Jaki stereotyp Roma funkcjonuje w świadomości studentów Wyższej Szkoły Biznesu?

Hipoteza główna: W świadomości studentów Wyższej Szkoły Biznesu funkcjonuje negatywny stereotyp Roma.

¹³⁷ Odsetki w tabeli nie sumują się do 100, gdyż respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Pytanie szczegółowe nr 1: Jakie cechy studenci WSB przypisują Romom?

Hipoteza nr 1: **Studenci WSB częściej przypisują Romom cechy negatywne.**

Badani zapytani o nazwy, jakich używają zamiast nazwy Rom najczęściej wskazywali na pejoratywne określenia takie jak: Cygan (95%) oraz Mores (30%). Pierwsze trzy najczęściej wskazywane skojarzenia, jakie przychodzą respondentom na myśl o Romach odnoszą się do ich negatywnego wizerunku. Ponad połowa badanych (67%) kojarzy ich ze złodziejami. Natomiast dla jednej czwartej ankietowanych (25%) Rom łączy się z brudem oraz lenistwem. Sytuacje kojarzone z Romami to: kradzież (65%) i żebranie (45%). Blisko dziewięćdziesiąt procent (86%) respondentów uważa, że Romowie posiadają odmienne cechy charakteru, które wyraźnie odróżniają ich od innych narodowości. Ponad połowa badanych jest zdania (69%), że popełnianie przestępstw leży w naturze Romów, a blisko trzy czwarte (73%) uważa, że gdyby zaczęli pracować ich problemy by zniknęły. Spośród obszernej listy cech składającej się z 74 określeń zdecydowana większość respondentów opisując usposobienie typowego Roma wskazywała na cechy o zabarwieniu pejoratywnym. Ponad połowa badanych (67%) uznała lenistwo i niechlujstwo za typowe cechy Roma. 64% było zdania, że przeciętny Rom jest brudny. Natomiast dla 58% nieuczciwość jest cechą, która wyróżnia członka romskiej mniejszości. Tym samym prawdziwość hipotezy pierwszej została potwierdzona.

Pytanie szczegółowe nr 2: Jaki dystans studenci WSB posiadają względem Romów?

Hipoteza nr 2 : **Studenci WSB posiadają duży dystans wobec Romów.**

Powyższa hipoteza okazała się prawdziwa, gdyż otrzymane wyniki pokazują, że studenci posiadają bardzo duży dystans względem Romów. Możliwość zamieszkania Roma w okolicy respondentów wzbudza opór wśród 52% badanych. Natomiast wejście w bardziej zażyłe stosunki poprzez dzielenie jednego mieszkania, bądź poślubienie osoby narodowości romskiej budzi 100% sprzeciw.

Pytanie szczegółowe nr 3: Jaką wiedzę studenci WSB posiadają o Romach?

Hipoteza nr 3 : **Studenci WSB posiadają nikłą wiedzę o Romach.**

Zdecydowana większość (63%) nie zna ich pochodzenia i myli ich ojczyznę z Rumunią. Jedynie 27% badanych udzieliło poprawnej odpowiedzi na to pytanie. 65% ankietowanych wie, że Romowie nie tworzą jednolitej społeczności, ale są podzieleni na grupy. Natomiast kwestia posiadania symboli narodowych jest całkowicie nieznana respondentom, bowiem 38% stwierdziło, że Romowie ich nie posiadają, 40% otwarcie przyznało, że nie wie.

Odpowiedzi respondentów świadczą o tym, że dysponują niewielką wiedzą o Romach. Tym samym postawiona hipoteza została potwierdzona.

Pytanie szczegółowe nr 4: Jakie jest źródło opinii studentów WSB na temat Romów?

Hipoteza nr 4 : **Źródłem funkcjonującego wśród studentów WSB stereotypu jest brak osobistej znajomości z Romem.**

Blisko połowa respondentów (44%) zadeklarowała, że w ich okolicy mieszkają Romowie. Badani zapytani o źródło opinii na temat Romów najczęściej wskazywali na własne doświadczenia (59%). Ponieważ tylko rzadziej niż co trzeci badany (31%) przyznał, że zna osobiście Roma, dlatego powyższą hipotezę uznano za prawdziwą.

Zakończenie i wnioski

Celem niniejszej pracy było poznanie stereotypu Roma funkcjonującego w świadomości studentów Wyższej Szkoły Biznesu National Louis- Univeristy w Nowym Sączu. Metoda ankietowa oraz narzędzie w postaci kwestionariusza ankiety umożliwiły zrealizowanie zamierzonego zadania. W tej części pracy należy zatem udzielić odpowiedzi na główny problem badawczy : Jaki stereotyp Roma funkcjonuje w świadomości studentów Wyższej Szkoły Biznesu? Hipoteza, stanowiąca przewidywaną odpowiedź, brzmi następująco: W świadomości studentów Wyższej Szkoły Biznesu funkcjonuje negatywny stereotyp Roma. Przeprowadzona analiza zebranych danych pozwala stwierdzić, że postawiona hipoteza jest jak najbardziej prawdziwa.

Obraz Roma, jaki wyłania się na podstawie odpowiedzi respondentów, jest skrajnie negatywny. W opinii zdecydowanej większości badanych typowy Rom jest uosobieniem wszelkich pejoratywnie zabarwionych cech tj. lenistwo, niechlujstwo, nieuczciwość czy prowadzenie pasożytniczego trybu życia nastawionego na zdobywanie pieniędzy poprzez żebranie. Jak bardzo w swoich przekonaniach badani odwołują się do negatywnego, sięgającego Średniowiecza stereotypu Roma świadczą ich opinie potwierdzające mit o rzekomej złej naturze Romów, w której leży skłonność do popełniania przestępstw.

Respondenci jawnie wyrażają swoją niechęć, a nawet wrogość wobec Romów, czego dowód stanowi zmierzony skalą Bogardusa ogromny poziom dystansu społecznego żywiony względem tej mniejszości. Aż połowa badanych nie zgodziłaby się nawet na to, aby Rom zamieszkał w ich miejscowości. Żaden z ankietowanych natomiast nie dopuszcza możliwości, aby Rom został członkiem ich rodziny.

Wyrobione, negatywne zdanie badanych na temat romskiej mniejszości przy braku podstawowej wiedzy o ich historii i kulturze, a także niewielkim odsetku osób przyznających się do osobistej znajomości z Romem, świadczy o ich stereotypowym postrzeganiu.

Przeprowadzone badania pozwoliły na wyciągnięcie interesujących, ale zarazem bardzo niepokojących wniosków. Zmiana nazwy z Cygan na Rom, która miała na celu poprawienie ich wizerunku, jak widać niewiele zmieniła w ich postrzeganiu.

Odpowiedzi respondentów, którzy jawnie demonstrują swoją niechęć wobec tej mniejszości świadczą, że w swoich opiniach nie tylko posługują się stereotypami, ale możemy nawet powiedzieć, że wykazują się postawą uprzedzoną. Warto w tym momencie przywołać hasło „antycyganizm”, które nie weszło jeszcze do polskiego słownika,

a tłumaczone przez niemieckiego profesora Wolganga Wippermanna jest jako: „uprzedzenie w stosunku do Romów, wiążące się z okazywaniem wobec nich postaw antyspołecznych”¹³⁸. Postawa taka jest bardzo niebezpieczna, gdyż od uprzedzenia do dyskryminacji jest niewielki krok.

Rządowe, jak i europejskie programy na rzecz romskiej mniejszości, których celem jest ocieplenie wizerunku Romów, a w rezultacie integracja z polskim społeczeństwem, mają jeszcze wiele do zrobienia. Jak widać głęboko zakorzenione w naszej kulturze negatywne stereotypy, mimo wielowiekowego współżycia z Romami, nie ulegają zmianom. Na koniec powołam się na słowa Ludwika Stomma : „Wszystko, co obce, jest dziwne. To zaś, co jest dziwne, budzi fascynację, ale przede wszystkim lęk i negację”¹³⁹. Słowa te mogłyby zostać skierowane zarówno do Polaków jak i romskiej społeczności, gdyż obie strony powinny się postarać nawzajem poznać i spróbować zrozumieć. Jeśli to nie nastąpi, w dalszym ciągu na terenie jednego państwa, będą koegzystowały dwa narody, które mimo braku geograficznych granic, są sobie całkowicie obce.

¹³⁸ W. Wippermann, What does Antiziganism mean? Proposal of a Scientific Definition from Different European Viewpoint, <http://www.ezaf.org/down/IIIAZK18.pdf>, (data odczytu: 05.06.2013)

¹³⁹ L. Stomma, Wstęp [w] A. Bartosz, op. cyt., str. 3

BIBLIOGRAFIA

1. Aronson E., Człowiek istota społeczna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005
2. Aronson E., Wilson T., Akert R., Psychologia społeczna- serce i umysł, Zysk i S-ka, Poznań 1997
3. Babbie E., Badania społeczne w praktyce, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005
4. Bartosz A., Nie bój się Cygana – Na dara Romestar, Pogranicze, Sejny 2004
5. Bartosz A., Gazetowy wizerunek Roma, w: Romowie 2007. Od edukacji młodego pokolenia do obrazu w polskich mediach, pr. zbior. pod red. Weigl B., Formanowicz M., Academica, Warszawa 2008
6. Błuszkowski J., Stereotypy narodowe w świadomości Polaków. Studium socjologiczno-politologiczne, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2003
7. Bokszański Z., Stereotypy a kultura, Wydawnictwo Funna, Wrocław 2001
8. Caban A., Romowie w Polsce-ponad 500 lat historii, w: Romowie przewodnik. Historia i kultura, pr. zbior. pod red. Caban A., Kondrasiuk G., Radomskie Stowarzyszenie Romów Romano Waśń -Pomocna Dłoń, Radom 2009
9. Chlewiński Z., Stereotypy, struktura, funkcje, geneza. Analiza interdyscyplinarna, w: Stereotypy i uprzedzenia, pr. zbior. pod red. Chlewiński Z., Kurcz I., Instytut Psychologii PAN, Warszawa 1992
10. Dźwigoł R., Stereotyp Cygana w języku polskim, w: Romowie w Polsce i Europie, pr. zbior. pod red. Borek P., Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Kraków 2007
11. Ficowski J., Cyganie na polskich drogach, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1985
12. Frase A., Dzieje Cyganów, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2001
13. Gerlich M.G., Stereotyp Cygana w Polsce, w: Sytuacja społeczno-prawna Romów w Środkowo-Wschodniej Europie, pr. zbior. pod red. Makowska-Cieleń A., Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej im. Stefana Batorego, Gorzów Wielkopolski 1996
14. Kuczyński P., Postawy wobec mniejszości etnicznych, „Rzeczpospolita”, 18 lipca 1991, cyt.za: Bartosz A., Nie bój się Cygana – Na dara Romestar, Pogranicze, Sejny 2004
15. Łobocki M., Metody badań pedagogicznych, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1984
16. Łobocki M., Metody i techniki badań pedagogicznych, Impuls, Kraków 2000
17. Łobocki M., Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych, Oficyna IMPULS, Kraków 2004
18. Łodziński S., Przekroczyć własny cień. Prawne, instytucjonalne oraz społeczne aspekty polityki państwa polskiego wobec mniejszości narodowych w latach 1989-1998, w:

- Mniejszości narodowe w Polsce. Praktyka po 1989 roku, pr. zbior. pod red. Berdychowska B., Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1998
19. Macrae C. N., Stangor Ch., Hewstone M., Stereotypy i uprzedzenia. Najnowsze ujęcie, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1999
 20. Mirga A., Mróz L., Cyganie, odmienność i nietolerancja, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994
 21. Mirga A., Romowie-proces kształtowania się podmiotowości politycznej, w: Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych(1944-1989), pr. zbior. pod red. Madajczyk P., Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, 1998
 22. Mróz L., Dzieje Cyganów- Romów w Rzeczypospolitej XV-XVIII w., Wydawnictwo DiG i IEiAK UW, Warszawa 2000
 23. Nelson T., Psychologia uprzedzeń, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003
 24. Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007
 25. Nowicka E., Wprowadzenie. Problem Romów, czy Romowie jako problem, w: U nas dole i niedole, pr. zbior. pod red. Nowicka E., Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 1999
 26. Park R.E., The Concept of social distance,” *Journal of Applied Sociology*”, 1902, nr 8, cyt. za: Błuszkowski J., Stereotypy narodowe w świadomości Polaków. Studium socjologiczno-politologiczne, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2003
 27. Pilch T., Zasady badań pedagogicznych, ŻAK Wydawnictwo Akademickie, Warszawa 2001
 28. Schaff A., Stereotypy a działanie ludzkie, Książka i Wiedza, Warszawa 1981
 29. Sołoma L., Metody i techniki badań socjologicznych, Wydawnictwo UMW, Olsztyn 2002
 30. Sztompka P., Socjologia, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007
 31. Sztumski J., Wstęp do metod i technik badań społecznych, Śląsk Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2010

Źródła internetowe:

1. Cyganie/Romowie w Polsce i w Europie: wybrane problemy historii i współczesności, Opracowania Tematyczne, Kancelaria Senatu, Warszawa 2011, <http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/5/plik/ot-603.pdf> (data odczytu: 06.11.2012)
2. Czy Polacy lubią inne narody? Komunikat z badań CBOS, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2003/K_001_03.PDF (data odczytu: 03.11. 2012)
3. Do kogo Polacy mają dystans? <http://www.siecrownosci.gov.pl/aktualnosci/art,252,do-kogo-polacy-maja-dystans.html> (data odczytu: 03.11. 2012)
4. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.(Dz. U. z 1997r. Nr 78, poz. 483 z późn. zmianami), <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (data odczytu: 03.11. 2012)
5. Mróz L., Z rodu Kaina, „Etnografia Polska”, t. XXXI, Warszawa 1987, http://www.cyfrowaetnografia.pl/Content/1190/Strony+od+EP_XXXI_z2-10_Mr%C3%B3z.pdf (data odczytu: 04.11. 2012)
6. Ostrowski T., Podwójna natura stereotypu Cygana i jej przejawy we współczesnej kulturze i życiu społecznym,” Barbarzyńca”, 1999, nr 4-5, http://yon.menel.com/files/artykuly/Ostrowski_TomaszPODWOJNA_NATURA_STEREOTYPU_CYGANA_I_JEJ_PRZEJAWY.pdf (data odczytu: 27.11. 2012)
7. Polacy wobec ludzi innych narodów- dynamika bliskości i dystansu, 1988-1998. Komunikat z badań CBOS, <http://obop-arch.tnsglobal.pl/abin/r/220/001-99.pdf> (data odczytu: 03.01. 2013)
8. Postawy wobec Romów w Polsce, Czechach, na Węgrzech i Słowacji, Komunikat z badań CBOS 2008, http://www.bezuprzedzen.org/doc/postawy_wobec_Romow_2008_CBOS.pdf (data odczytu: 27.01. 2013)
9. Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce. Aneks nr 1-Liczebność i rozmieszczenie, http://www.msw.gov.pl/portal/pl/185/2982/Tresc_Programu.html (data odczytu: 27.01. 2013)
10. Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_raport_z_wynikow_NSP2011.pdf (data odczytu: 03.11. 2012)

11. Romowie- dyskryminowana mniejszość. Obrzędowość Romów,
<http://www.etnologia.pl/wspolny-worek/teksty/romowie-dyskryminowana-mniejszosc-II.php>
(data odczytu: 10.11. 2012)
12. Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia. Raport z badań sondażowych,
http://rownetraktowanie.gov.pl/sites/default/files/rowne_traktowanie_standardem_dobrego_rzadzenia_-_raport_z_badan_ilosowych_ost_0.pdf (data odczytu: 03.01. 2013)
13. Stosunek Polaków do innych narodów. Komunikat z badań CBOS,
http://www.bezuprzedzen.org/doc/stosunek_polakow_do_innych_narodow.pdf
(data odczytu: 03.01. 2013)
14. Ustawy z dnia 6 stycznia 2005roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym(Dz. U. z dnia 31 stycznia 2005r.),
http://www.msw.gov.pl/porta1/pl/178/2958/Ustawa_o_mniejszosciach_narodowych_i_etnicznych_oraz_o_jezyku_regionalnym.html (data odczytu: 03.11. 2012)
15. Winiarska A., Klaus W., Dyskryminacja i nierówne traktowanie jako zjawisko społeczno-kulturowe, STUDIA BAS, 2011, nr 2(26),
http://www.bezuprzedzen.org/doc/BAS_26.pdf
(data odczytu: 27.11. 2012)
16. Wippermann W., What does Antiziganism mean? Proposal of a Scientific Definition from Different European Viewpoints, <http://www.ezaf.org/down/IIIAZK18.pdf>
(data odczytu: 05.06.2013)
17. Zambrzycka M., Stereotypowe wizerunki Cyganów-Romów w kulturze i języku polskim, „Kultura i Historia”, 2011, nr 22,
<http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/4211> (data odczytu: 03.11. 2012)

Spis tabel i wykresów

Tabela 1. Zmiany sympatii i niechęci wobec Romów w latach 1994-2002.....	28
Tabela 2. Akceptacja małżeństw mieszanych, 1998r.....	30
Tabela 3. Gotowość do przyjęcia krwi od innego etnicznie, 1998r.....	30
Tabela 4. Określenia używane zamiennie wobec nazwy Rom.....	40
Tabela 5. Swobodne skojarzenia związane z Romami.....	41
Tabela 6. Sytuacje, które według respondentów kojarzą się z Romami.....	42
Tabela 7. Przekonanie ankietowanych o posiadaniu przez Romów wspólnych, wyróżniających ich od innych narodowości cech charakteru.....	43
Tabela 8. Cechy typowego Roma w opinii respondentów.....	46
Tabela 9. Dystans społeczny względem Romów.....	49
Tabela 10. Płeć a dystans wobec Romów.....	49
Tabela 11. Pochodzenie Romów w opinii respondentów.....	50
Tabela 12. Wiedza respondentów o wewnętrznym podziale Romów.....	51
Tabela 13. Wiedza respondentów na temat posiadania przez Romów symboli narodowych.....	51
Tabela 14. Zamieszkiwanie Romów w okolicy respondentów.....	52
Tabela 15. Osobista znajomość respondentów z Romami.....	52
Tabela 16. Źródło opinii o Romach badanych respondentów.....	53
Wykres 1. Procentowy udział kobiet i mężczyzn w badaniu.....	38
Wykres 2. Kierunek studiów badanych respondentów.....	38
Wykres 3. Wiek respondentów.....	39
Wykres 4. Miejsce stałego zamieszkania badanych respondentów.....	39
Wykres 5. Stereotypowe twierdzenia o Romach w opinii respondentów.....	44

Aneksy

Aneks 1 Wszystkie cechy Romów oceniane przez respondentów

Spośród przedstawionej poniżej listy cech proszę wybrać minimum 10, które wg Pana/Pani opinii są najbardziej charakterystyczne dla typowego Roma:	Kobiety (%)	Mężczyźni (%)	Razem (%)
leniwy	63,8	71,4	67
niechlujny	62,1	73,8	67
brudny	56,9	73,8	64
nieuczciwy	50,0	69,0	58
utrzymujący się z żebrania	60,3	52,4	57
niewykształcony	55,2	57,1	56
falszywy	48,3	57,1	52
agresywny	34,5	64,3	47
hałaśliwy	50,0	42,9	47
przestępczy	36,2	57,1	45
bałaganiarski	41,4	35,7	39
muzykalny	29,3	50,0	38
niekulturalny	32,8	45,2	38
biedny	41,4	30,9	37
wolny, nieskrępowany konwenansami	39,6	26,2	34
prowadzący wędrowny tryb życia	34,5	30,9	33
głupi	29,3	28,6	29
nieinteligentny	31,0	26,2	29
lubiący się bawić	34,5	19	28
zacofany	22,4	33,3	27
brzydki	15,6	38,1	25
niezaradny	27,6	19,0	24
bierny	20,7	23,8	22
ceniący życie rodzinne	25,9	16,7	22
tandetny	17,2	26,2	21
lekkomyślny	18,9	19,0	19
uzdolniony tanecznie	24,1	11,9	19

rozzutny	13,8	11,9	13
niezyczliwy	13,8	11,9	13
tradycjonalistyczny	12,1	9,5	11
wesoły	12,1	7,1	10
towarzyski	8,7	9,5	9
zamknięty	6,9	2,4	5
gruby	3,4	4,8	4
bogaty	3,4	2,4	3
przesądny	1,7	2,4	2
szczery	1,7		1

Aneks 2 Kwestionariusz ankiety

Obraz Romów w świadomości studentów

Jestem studentką trzeciego roku pracy socjalnej Wyższej Szkoły Biznesu w Nowym Sączu. Zwracam się do Państwa z uprzejmą prośbą o wypełnienie poniższej ankiety, której celem jest poznanie Państwa opinii na temat Romów . Ankieta jest całkowicie anonimowa, a dane w niej zawarte zostaną wykorzystane jedynie do celów badawczych. Będę wdzięczna za poważne i szczerze odpowiedzi. Z góry dziękuję za zgodę na udział w badaniu oraz poświęcony czas na wypełnienie ankiety.

1. Czy w Pana/Pani okolicy mieszkają Romowie?

- a) Tak
- b) Nie

2. Czy zna lub znał/a Pan/Pani osobiście osobę narodowości romskiej?

- a) Tak
- b) Nie

3. Skąd wg Pana/ Pani pochodzą Romowie?

- a) z Egiptu
- b) z Rumunii
- c) z Indii
- d) ze Słowacji

4. Czy wg Pana/ Pani Romowie mieszkający w Polsce są wewnątrznie podzieleni na grupy?

- a) Tak
- b) Nie
- c) Nie wiem

5. Czy wg Pana/Pani Romowie mają własne symbole narodowe(hymn, flagę)?

- a) Tak
- b) Nie
- c) Nie wiem

6. Jakich wyrażen używa Pan/ Pani zamiast nazwy Rom ?

.....

7. Jakie skojarzenie przychodzi Panu/Pani do głowy myśląc o Romach?

.....

8. Z jakimi sytuacjami kojarzą się Panu/ Pani Romowie?

.....

9. Czy wg Pana/ Pani Romowie posiadają wspólne cechy charakteru, które wyraźnie odróżniają ich od innych narodowości?

- a) Tak
- b) Nie
- c) Nie wiem

10. W jakim stopniu zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem : „ Problemy Romów zniknęłyby, gdyby w końcu zaczęli oni pracować”?

- a) Zdecydowanie tak
- b) Raczej tak
- c) Trudno powiedzieć
- d) Raczej nie
- e) Zdecydowanie nie

11. W jakim stopniu zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem : „Sklonność do popełniania przestępstw leży w naturze Romów „?”

- f) Zdecydowanie tak
- g) Raczej tak
- h) Trudno powiedzieć
- i) Raczej nie
- j) Zdecydowanie nie

12. Spośród przedstawionej poniżej listy cech proszę wybrać minimum 10 , które wg Pana/Pani opinii są najbardziej charakterystyczne dla typowego Roma:

☐ Mądry	☐ Bierny	☐ Głupi
☐ Bałaganiarski	☐ Hałaśliwy	☐ Rozważny
☐ Lekkomysłny	☐ Uzdolniony tanecznie	☐ Aktywny
☐ Nieinteligentny	☐ Wesoły	☐ Smutny
☐ Muzykalny	☐ Sprytny	☐ Wykształcony
☐ Niewykształcony	☐ Lubiący porządek	☐ Niemuzykalny
☐ Pozbawiony sprytu	☐ Inteligentny	☐ Nieuzdolniony tanecznie
☐ Nieuczciwy	☐ Cichy	☐ Fałszywy
☐ Otwarty	☐ Agresywny	☐ Przestrzegający prawa
☐ Przestępczy	☐ Taktowny	☐ Nieżyczliwy
☐ Życzliwy	☐ Uczciwy	☐ Zamknięty
☐ Szczerzy	☐ Zacofany	☐ Racjonalny
☐ Spokojny	☐ Wierzący	☐ Tradycjonalistyczny
☐ Przesądny	☐ Lubiący się bawić	☐ Nowoczesny
☐ Nowatorski	☐ Towarzyski	☐ Nieswobodny, skrępowany konwenansami
☐ Niewierzący	☐ Ceniący życie rodzinne	☐ Niekulturalny
☐ Kulturalny	☐ Nietowarzyski	☐ Prowadzący wędrowny tryb życia
☐ Wolny, nieskrępowany konwenansami	☐ Biedny	☐ Nieceniący życia rodzinnego
☐ Stroniący od zabawy	☐ Oszczędny	☐ Niezaradny
☐ Mający stałe miejsce zamieszkania	☐ Pracowity	☐ Czysty
☐ Bogaty	☐ Utrzymujący się z żebrania	☐ Brzydki
☐ Leniwy	☐ Gruby	☐ Zadbany
☐ Rozrzutny	☐ Ładny	☐ Chudy
☐ Utrzymujący się z pracy na etacie	☐ Niechlujny	☐ Gustowny
	☐ Brudny	
	☐ Tandetny	

13. Gdyby to zależało tylko od Pana/ Pani , czy zgodził(a)by się Pan/Pani, aby Rom:

	TAK	NIE
a) zamieszkał w Pana/Pani miejscowości?		
b) został Pana/Pani kolegą z pracy?		
c) został Pana/ Pani sąsiadem?		
d) prowadził z Panem/Panią wspólny biznes?		
e) został Pana/Pani przyjacielem?		
f) został Pana/Pani współlokatorem?		
g) został/a Pana/Pani mężem/żoną?		
h) poślubił Pana/Pani dziecko?		

13. Pana/Pani opinia na temat Romów wynika:

(można wybrać 2 odpowiedzi)

- a) z własnych doświadczeń
- b) z opinii przekazywanych przez Pana/Pani rodzinę
- c) z opinii przekazywanych przez znajomych
- d) z informacji płynących ze środków masowego przekazu(prasa, radio, telewizja)
- e) z innych źródeł- jakich?.....

METRYCZKA

1. Płeć:

- a) Kobieta
- b) Mężczyzna

2. Wiek:

- a) do 25 lat
- b) od 25 do 40
- c) powyżej 40

3. Miejsce pochodzenia:

- a) Miasto
- b) Wieś

4. Kierunek studiów:

- a) Informatyka
- b) Politologia
- c) Praca Socjalna
- d) Zarządzanie

Bardzo dziękuję za dokładne odpowiedzi na przedstawione w ankiecie pytania!